

İçindekiler:

1. Giriş	3
2. Kadınlara yönelik şiddet nedir?	6
3. Şiddetin boyutları	7
4. Kadınlara yönelik ayrımcılık ve şiddet	9
Zorla evlendirme	10
Küçük yaşta evlilik	12
Zorla fahişelik	13
5. Bir şiddet kültürü	14
Şiddetin hoşgörülmesi	15
'Kimsenin namusu olmayacağız'	17
6. Mazeret değil telafi olanağı	19
Koruma ve yargılamada yetersizlik	19
'Töre cinayetleri'ne karşı müşfik tavır	23
7. Şiddete meydan okuma	25
Kadınlar yeni çağırılar açıyor	25
Saldırı altındaki avukatlar	26
Özgüven kazanmak	27
8. Koruma ve tazmin görevi	28
Uluslararası insan hakları standartları	28
İç yasal mevzuat	31
Devletin yükümlülükleri	34
Gereken özen	34
9. Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi	35
Uluslararası topluma tavsiyeler	35
Türk hükümetine tavsiyeler	36
Topluluk ve dini yetkililere tavsiyeler	37

**amnesty
international**

International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom
Website: www.amnesty.org

Turkey

STOP
VIOLENCE
AGAINST
WOMEN

AMNESTY
INTERNATIONAL

Türkiye: Aile içi şiddete karşı mücadelede kadınlar

“Genellikle korkarak yaşarız. Babalarımızdan, ağabeylerimizden, kocalarımızdan korkarız. Korkarız, çünkü şiddet yaşamaktayız. Artık değiş-tokuş edilmek, yüzünü görmediğimiz biriyle evlenmek, hediye edilmek, eğitimsiz kalmak, çocuk yaşta evlendirilmek, sudan sebeplerle cezalandırılmak, sürekli korkarak yaşamak istemiyoruz.”

Nebahat Akkoç, Diyarbakır, Türkiye’de aile içi şiddete karşı çalışan bir kadın grubu olan KA-MER’in (Kadın Merkezi) kurucusu¹

Giriş

Güldünya Tören yeni doğan bebeğine “Umut” adını taktı. İkisinin de uzun süre yaşayamayabileceğini biliyordu. Güldünya hamile kaldıktan sonra kuzeniyle evlenmeyi reddetmiş ve İstanbul’daki amcasının evine gönderilmişti. Orada erkek kardeşlerinden biri ona bir ip vererek kendini asmasını söyledi. Güldünya oradan kaçtı ve polise sığınmaya çalıştı, fakat polis, amcası ile erkek kardeşinin onu öldürmeyeceklerine dair söz verdiklerini söyledi. İddiaya göre, Şubat 2004’de, yani doğum yapmasından sadece haftalar sonra erkek kardeşleri onu sokak ortasında vurarak yaraladı. Güldünya hastane yatağından, kendisini korumaları için polise yalvardı. Katillerinin karşısında yapayalnız bırakıldı. Gece geç saatte katilleri ellerini kollarını sallayarak hastaneye girdiler ve Güldünya’yı başından vurdular. Daha sonra bağlı olduğu yaşam destek ünitesi çekildi.¹

Güldünya Tören ve Umut © özel koleksiyon

“Zeynep”in birlikte yaşadığı kişi, onu yedi yaşındaki oğlunun gözü önünde en az 52 yerinden bıçakladı. Oğlu tek tanık değildi. En az

¹ Radikal gazetesi, 1 Mart 2004

10 polis memuru saldırıyı izledi, olay gazeteciler tarafından fotoğraflandı ve videoya çekildi. “Zeynep”, “müdahale edebilirlermiş ama izinleri yokmuş bu konuda. Ne biçim izinse bu! Ben onları suçlu buluyorum. Polislerin geldiğini görünce sevindim, herhalde kurtaracaklar dedim, ama hiçbir şey yapmadılar” dedi. Birlikte yaşadığı kişi hakkında cinayete teşebbüsten dava açılınca, sanığın akrabaları “Zeynep”i ve avukatlarını ölümle tehdit etti.² 10 polis memuruna başta görevden el çektirildi, fakat İçişleri Bakanı dava açmaya gerek olmadığına karar verince görevlerine geri döndüler.³

Dünyanın dört bir tarafında olduğu gibi Türkiye’de de yüz binlerce kadının insan hakları her gün ihlal edilmektedir. Tahminlere göre, ülkedeki kadınların en az üçte birinden yarısına kadar aile içi fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Bu kadınlar dövülmekte, tecavüze uğramakta ve hatta bazı durumlarda öldürülmekte ya da intihara zorlanmaktadır. Genç kızlar takas edilmekte ve küçük yaşta evlenmeye zorlanmaktadır.

Kadınlara yönelik şiddet, kadınların ve kızların insan haklarının ihlalidir; maddi ve manevi bütünlük hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, ifade özgürlüğü ve evleneceği kişiyi seçme hakkı gibi hakları ihlal eder. Şiddet, işkenceye, zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleye kadar varan hareketlere yol açabilir ve uç vakalarda yaşam hakkını ihlal edebilir. Kadınlara yönelik şiddet, sağlık ve çalışma hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerden tam olarak yararlanmayı engeller. Kadınların haklarını korumada yetersiz kalan devletlerin, şiddeti önlemede, uygun cezai yaptırımlar getirmede ve telafi sağlamada yetersiz kalmalarından dolayı şiddetten sorumlu tutulabilmeleri mümkündür.

Bu tacizlerin büyük kısmının sorumlusu kocalar, erkek kardeşler, babalar ve oğullardır. Bazen bu

² 5 Nisan 2004’te kocası, beş yıl yattıktan sonra erken salıverilmek üzere toplam on iki yıl altı ay hapis cezasına çarptırıldı.

³ *Milliyet* gazetesi, 8 Mart 2004; Uluslararası Af Örgütü’nün Kasım 2003’te “Zeynep”in avukatıyla Adana’da yaptığı görüşme.

erkekler, geleneksel namus kurallarını ihlal etmiş sayılan kadınlara verilecek “ceza”ya karar veren aile ya da aşiret büyüklerinin toplandığı aile meclisinin emriyle hareket etmektedirler. Gelenek, hemen her zaman, hayatlarını nasıl sürdüreceklerine karar verme cüretinde bulunan kadınlara yönelik vahşetin bir bahanesi haline gelmektedir. Şiddetin önde gelen nedeni, kadınların hayatın her alanında erkeklerle eşit olmasını yadsıyan ayrımcılıktır.

Kadınlara yönelik şiddet, topluluk liderleri ile hükümet ve yargının en üst seviyesindekiler tarafından büyük ölçüde hoşgörülmede, hatta onaylanmaktadır. Kadınların şiddet içeren saldırılara ilişkin şikayetleri, veya öldürülme ya da intihar gibi görünen ölümleri hakkında yetkililer seyrek olarak ayrıntılı soruşturmalar yürütmektedir. Son dönemlerde uygulamanın sona erdirilmesine yönelik girişimler olsa da, mahkemeler hala kurbanıyla evlenmeyi kabul eden tecavüzcülere verilen cezada indirim gitmektedir.

Türkiye’de tek tek kadınlar ve insan hakları için çalışan gruplar, bir çok kadının yaşadığı, ama dış dünyanın çoğunlukla göremediği şiddet kültürünü cesaretle teşhir ettiler. Bunlar, kadınların şiddet uygulayan erkeklerden kaçmalarına ve saldırganları hesap vermeye zorlamalarına yardımcı olmaktadır. Kadınların kötü muameleyi protesto ve şikayet etmelerini aile için utanç verici sayan önyargılara karşı çıkmaktadırlar. Aşırı bölünmüş toplulukları bir araya getirmeye çalışmaktadırlar. Destek verdikleri kadınların ailelerinin tehdit ve saldırıları ile gündelik olarak yüz yüze gelmektedirler. Yardım ettikleri kadınlar buzdağının sadece görünen yüzüdür.

Kadınlar bu karşı çıkışlarında desteksiz kalmamalıdır. Devletin yalnızca kamu görevlileri tarafından değil, özel kişiler ve gruplar tarafından uygulanan şiddete karşı da kadınları koruma ödevi vardır. Uluslararası insan hakları hukukuna göre devletler, kadınların eşitlik, yaşam, özgürlük ve güvenlik haklarını, ayrımcılık, işkence ve zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı

muameleye maruz kalmama hakkını güvence altına almak için gereken önlemleri almak zorundadır. Devletler bu hakları gerçekleştirecek, insanları bu hakların ihlalden koruyacak ve hakları ihlal edilenlere giderim ve tazminat sağlayacak politika ve planlara sahip olmak zorundadır.

Türkiye’de, kadın hakları aktivistlerinin lobi çalışmaları ve kampanyalarına da bağlı olarak kadınlara yasal koruma sağlanmasına dair yasa teklifleri güç kazanmaktadır. 2003’te önemli reformların görüşülmesine ve Ceza Yasası’nın kadınlara yönelik ayrımcılık içeren kısımlarının yürürlükten kaldırılmasına –taslak halinde- tanık olundu. Ceza Yasası’nda değişiklik öngören bir taslağın, bildirildiğine göre Temmuz 2004’te Meclis’ten geçmesi planlanmaktadır. Hazırlanan reformlar arasında, mahkemelerin sözde “töre cinayetleri”nin faillerine verilen cezalarda indirim gitmesi yetkisinin sınırlanması; kaçırdıkları ya da tecavüz ettikleri kadınlarla evlenen erkeklere verilen cezaların ertelenmesinin kaldırılması; bir çocuğun tecavüze “rıza göstermesi” iddiasının hukuki savunma olarak kabul edilmemesi de yer almaktadır. Yakınlarda görülen iki davada verilen cezalar, yargıda “töre cinayetleri” dehşetine karşı yeni bir bilinç uyandığını göstermektedir.⁴

Uluslararası Af Örgütü, hükümetin mevcut yasal mevzuatın etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamakta yetersiz kaldığından kaygı duymakta ve mahkemeler ile ceza yargılaması sisteminin öteki bölümleri tarafından yeni reformlara direniş gösterilmesinden de endişe etmektedir. Polis sıklıkla kadınlara yönelik şiddetin faillerini kovuşturmakta ya da haklarındaki suçlamaları hızlandırmakta yetersiz kalmaktadır. Kadınlar kendilerine saldıranlara karşı şikayette bulunmaya cesaretlendirilmemekte ve öç almak isteyen kocalarına ya da akrabalarına karşı hemen hiç bir etkin koruma alamamaktadır. Kadınlara yönelik şiddetin sorumluları –aile

⁴ Bu raporun Türkçe versiyonunda töre cinayetleri teriminin kullanılması tercih edilmektedir. İngilizce metinde ise geleneksel namus cinayetleri (‘honour killings’) terimi kullanılmaktadır.

meclisinin reisleri de dahil- nadiren adalet önüne çıkarılmaktadır. Mahkemeler, yasaları uygulamadaki şok edici yetersizlikte ısrar etmekte ve saldırıya uğrayan, tecavüz edilen ya da öldürülen kadınları sorumlu tutmaya, saldırganlarına ise namus gerekçesiyle daha az sorumluluk bahşetmeye devam etmektedir.

Bu rapor, Uluslararası Af Örgütü’nün Mart 2004’te başlatılan *Kadınlara Yönelik Şiddete Son* kampanyasının bir parçası olarak yayınlanan dizinin bir kısmıdır.⁵ Dünya çapındaki bu kampanya, tüm dünyadaki ülkelerin kadınlara yönelik şiddeti önleme, soruşturma ve cezalandırma konusundaki yetersizliğine dikkat çekmektedir. Uluslararası Af Örgütü bu kampanya aracılığıyla, bu şiddete karşı mücadele eden, bazıları yasalarda, politikalarda ve uygulamalarda önemli değişiklikler başarmış kadın ve erkeklere katılmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, insan hakları yaklaşımının her yerde devletin, toplumun ve tek tek erkek ve kadınların, kadınlara yönelik şiddete karşı çıkma ve yok etme konusunda nasıl harekete geçirebileceğini göstermeye çalışmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü, Türkiye’de kadınlara yönelik insan hakları ihlallerine dikkat çekerken, kadınlara yönelik şiddetin yalnızca Türkiye’ye özgü olduğunu belirtmemektedir. Kadınlara yönelik şiddet Özel Raportör’ünün tanımıyla “dışardakilerin kibirli bakış”ıyla Türkiye’deki kültürel uygulamalara odaklanma arzusunda da değildir.⁶ Kadınlara yönelik şiddet tüm dünyada aşk, kıskançlık, tutku, namus ya da gelenek bahaneleriyle mazur görülmektedir. Uluslararası Af Örgütü, bunların hiç birinin kadınlara yönelik şiddete asla gerekçe olamayacağına inanır. Uluslararası Af Örgütü’nün araştırma ve kampanyaları, ülke içinde genel olarak insan hakları savunucularının, özel olarak da kadın hakları aktivistlerinin belirlediği kaygılara ve

⁵ Bkz. Uluslararası Af Örgütü’nün raporu, *It’s in our hands – Stop violence against women* (‘Her şey elimizde – kadınlara yönelik şiddete son’), Mart 2004 (AI Index: ACT 77/001/2004).

⁶ Kadınlara yönelik şiddet konusunda BM Özel Raportörü, İnsan Hakları Komisyonu, 59. oturum, 6 Ocak 2003, *UN Doc. E/CN.4/2003/75*.

savundukları değişikliklere dayanmaktadır. Aile içinde şiddete maruz kalmış kadınların bireysel vakalarına raporda yer verilmektedir. Bununla birlikte, Uluslararası Af Örgütü'nün tavsiyeleri, tüm kadınları şiddete karşı korumak için devlet sistemlerinde ve bünyelerinde yapılması gereken reformlar üzerinde odaklanmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü bu raporda, şiddete maruz kalan kadınların korunma, tazminat ve telafi haklarını elde edebilmelerini talep etmektedir. Rapor, hükümete yönelik tavsiyelerinde kadınlara karşı şiddetin önlenmesini ve yetersiz kalındığı yerde bunun kayda geçirilmesini ve izlenmesini; polis, yargı ve öteki kamu görevlilerinin kadınlara yönelik şiddet ya da tehdit iddialarına karşı derhal ve etkin şekilde harekete geçmesini talep etmektedir. Şiddet uygulayan eşlerinden ya da ailelerinden kaçan kadınlar için daha fazla sığınma evi gerekmektedir. Bu kadınlar hukuki mekanizmalara ve uygun sağlık bakımına derhal ulaşabilmelidir. Yetkililer, kadınların kendi yaşamları konusunda karar verme hakları –eş seçimleri, cinselliklerini nasıl ifade edecekleri, hareket serbestlikleri ile ekonomik ve sosyal haklara erişimleri, siyasal yaşama katılımları, hatta evi terk etme hakları- üzerindeki kısıtlamaların sona erdirilmesi hususunda kadın hakları gruplarıyla ve öteki sivil toplum örgütleriyle (STÖ) işbirliği yapmalıdır.

Bu rapor, Uluslararası Af Örgütü'nün Haziran ve Temmuz 2003 tarihlerinde Türkiye'ye yaptığı ziyaretler de dahil olmak üzere kendi incelemeleri ve akademik araştırmaları ile STÖ'lerden, avukatlardan ve medyadan alınan bilgilere dayanmaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye Şubesi de bu raporun hazırlanmasına katılmıştır. Bu alanda araştırma yapma, özellikle de tacize uğrayan kadınlarla bire bir ilişki kurma konusunda hatırı sayılır zorluklar vardır. Uluslararası Af Örgütü, dışlanmaktan ya da "namussuzluk" ile suçlanmaktan korktuğu için veya yaşadıkları şiddet konusunda konuşmaya kendilerini yetkili hissetmedikleri için maruz kaldıkları kötü muameleye karşı çıkmakta zorlanan kadınlarla birlikte çalışmıştır. Engellere rağmen, bu kadınların bir çoğu konuşma

cesaretini göstermiştir. Onların cesareti hükümetlerinin ve uluslararası toplumun onayını ve desteğini hak etmektedir.

Bu raporda ele alınan vakalarda şiddete uğradıktan sonra hayatta kalanların isimleri genellikle değiştirilmiş ve tırnak içinde verilmiştir. İsimlerinin kullanılmasına izin veren yetişkin kadınlar istisna oluşturmaktadır. Türkiye'de kadınlara yönelik şiddet konusunda basında çıkan sansasyonel ve dehşet uyandırıcı haberler çoğunlukla şiddet kurbanlarını aşağılamakta ve çektikleri acıyı artırmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, öldürülmüş olan kadın ve genç kızların gerçek isimlerini kullanmıştır.

Kadınlara yönelik şiddet nedir?

“Kadınlara konuşuyoruz ve onlara şiddete maruz kalıp kalmadıklarını soruyoruz. Hayır diyorlar. Sonra hiç tokat yediniz mi, diye soruyoruz. Evet, elbette. Hiç dayak yediniz mi? Evet, elbette. Bu kadınlara göre şiddet, sanki ancak hastaneye gitmeniz gerekiyorsa şiddet olarak görülüyor.”
İstanbul'da kadın aktivisti⁷

Kadınlara yönelik şiddetin tanımı

Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi⁸ kadınlara yönelik şiddeti; *“ister kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik acı veya ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayanan bir eylem veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma”* (1. madde) şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımın son yorumlamalarına *“kurbanı*

⁷ Uluslararası Af Örgütü'nün görüşmesi, Temmuz 2003.

⁸ G.A. res. 48/104, 48 U.N. GAOR Supp. (No. 49) at 217, U.N. Doc. A/48/49 (1993).

ekonomik ihtiyaçlardan yoksun bırakmak” da dahil edilmiştir.⁹

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne göre, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, “*bir kadına sırf kadın olduğu için yöneltilen ya da oransız bir şekilde kadınları etkileyen*” şiddettir.¹⁰

Bildirge, önsözünde kadınlara yönelik şiddeti, “*erkekler ve kadınlar arasındaki eşitlikçi olmayan güç ilişkilerinin tarihsel bir göstergesi*” ve “*erkeklerle karşılaştırıldığında kadınları zorla bağımlı bir konuma sokmanın çok önemli toplumsal mekanizmalarından biri*” olarak tanımlamaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü eşlerin uyguladığı şiddeti, yakın bir ilişkide fiziksel, psikolojik ya da cinsel hasara yol açan her tür davranış olarak tanımlamıştır. Bunların içinde aşağıdakiler de yer almaktadır:

- Tokat atma, vurma, tekmeleme ve dövme gibi fiziksel saldırı fiilleri
- Sindirme, sürekli küçük düşürme ve aşağılama gibi psikolojik taciz
- Cinsel ilişkiye zorlama ve öteki cinsel zor kullanma biçimleri
- Bir kimseyi ailesinden ve arkadaşlarından uzaklaştırma, hareketlerini gözleme ve bilgi ya da yardıma ulaşmasını kısıtlama gibi çeşitli kontrol edici davranışlar.¹¹

Türkiye’de aile mensuplarının kadınlara uyguladığı şiddet, sözlü ve psikolojik şiddet yoluyla kadınları ekonomik ihtiyaçlarından yoksun bırakmaktan dayığa, cinsel şiddete ve

⁹ Radhika Coomaraswamy, Kadınlara Yönelik Şiddet Özel Raportörü, İnsan Hakları Komisyonu’na Rapor, UN Doc. E/CN.4/2003/75, 6 Ocak 2003, para.30.

¹⁰ Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, 19 sayılı Genel Tavsiye, Kadınlara yönelik şiddet (Onbirinci Oturum, 1992), Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 84 (1994), para. 6.

¹¹ Dünya Sağlık Örgütü, *World Report on Violence and Health* (Şiddet ve Sağlık Üzerine Dünya Raporu), Cenevre, 2002. (http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/wrwh1/en/)

cinayetlere kadar geniş bir yelpaze içinde yer almaktadır. Bir çok şiddet eylemi, “töre cinayetleri”, küçük yaşta evlilik, *berdel* ve *beşik kertmesi* de dahil zorla evlendirme gibi geleneksel uygulamalardan kaynaklanmaktadır. İntihar etmiş gibi görünen bazı kadınlar aslında aile mensupları tarafından öldürülmüş ya da intihar etmeye mecbur bırakılmıştır. Erkekler de aile içi şiddete maruz kalabilir, ama kurbanların çok büyük çoğunluğu kadınlardır.

Fiziksel tacize odaklanmak, tıpkı yalnız “töre cinayetleri”ne yoğunlaşmanın dikkatleri bir çok kadının her gün maruz kaldığı rutin şiddetten uzaklaştırması gibi kadınlara karşı kullanılan bir dizi öteki şiddet biçimlerinin gizli kalmasına yol açabilir. Bunlara ek olarak bir çok kadın, ailelerinin ve topluluklarının beklentilerine uygun davrandıkları ve fiziksel şiddete maruz kalmadıkları halde, sürekli olarak bu tehdit altında yaşamaktadır. Çevrelerinden dışlanmış, dövülmüş ya da öldürülmüş olan öteki kadın örnekleri, onları davranışlarını kısıtlamaya ve yaşam tercihlerini sınırlamaya iten yeterli bir uyarı görevi görür.

Şiddetin boyutları

Türkiye’de kadınlara yönelik şiddetin boyutlarına ilişkin istatistiki bilgiler sınırlıdır ve güvenilir değildir. Bir çok başka ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bu şiddetin kapsamını öğrenmeye yönelik ortak bir çaba olmamıştır. 1994’te Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü’nün, erkeklerin % 40’ının kadın ve kızları şiddetle “disipline etme”nin kabul edilebilir olduğuna inandığını ortaya koyan bulguları büyük bir tepki yaratmıştır. Kadınlara yönelik şiddetle ilgili sorular 2000 yılındaki nüfus sayımına dahil edilmemiştir.

Uluslararası Af Örgütü, hükümetlerin kadınlara yönelik şiddeti yok etme yolunda atacağı ilk adımların, ne kadar çapraşık olursa olsun sorunun yaygınlığının ayrıntılı olarak kaydedilmesi ve

istatistiksel olarak izlenmesini de kapsamı gerektiğine inanmaktadır.

Tahminlere göre tüm dünyada üç kadından biri yaşam süresi içinde dövülmekte, cinsel ilişkiye zorlanmakta ve diğer yollarla taciz edilmektedir. Tacizi yapan kişi genellikle kendi ailesinden biri ya da tanıdığı bir kişidir. Öldürülen kadınların yüzde 40 ile 70'i yakın ilişki içinde olduğu partneri tarafından öldürülmektedir.¹² Türkiye'de yapılan bir dizi küçük ölçekli araştırma, kadınlara yönelik şiddet oranlarının aynı, hatta daha bile fazla olabileceğine işaret etmektedir.

- Acil yardım hattını arayan kadınlardan yüzde 57'si fiziksel şiddete, yüzde 46,9'u cinsel şiddete, yüzde 14,6'sı enseste ve yüzde 8,6'sı tecavüze maruz kalmıştır.¹³
- 1995'te başkent Ankara'daki gecekonduarda yaşayan kadınlar arasında yapılan bir araştırma, kadınların yüzde 97'sinin kocalarının saldırısına uğradığını ortaya koymuştur.¹⁴
- 1996'da orta ve yüksek gelir gruplarında yer alan ailelerle yapılan bir araştırmada, soruların başlangıcında kadınların yüzde 23'ü kocalarının kendilerine karşı şiddet kullandığını söylemiş, fakat belirli şiddet tipleriyle ilgili sorular sorulduğunda bu oran yüzde 71'e yükselmiştir.¹⁵
- Başka bir araştırma, kadınların yüzde 58'inin yalnızca kocalarından, nişanlılarından, erkek arkadaşlarından ve erkek kardeşlerinden değil, kadın

akrabalar da dahil olmak üzere kocalarının ailesinden de aile içi şiddete maruz kaldığını tahmin etmektedir.¹⁶

- Bir grup orta ve üst sınıf kadının yüzde 63,5'unun cinsel tacizin bir türüne maruz kaldığı bulgusuna ulaşılmıştır.¹⁷
- Bir araştırmaya göre, şiddet sonucu ölen 40 kadından 34'ü evde ölmüş, 20'si asılmış ya da zehirlenmiş, 20'sinde öldürüldüklerine dair kesin belirtiler görülmüş ve 10'u da ölmeden önce aile içi şiddete maruz kalmıştır.¹⁸
- Türkiye'nin kuzeybatısında yer alan Bursa şehrindeki halk sağlığı merkezlerinde yapılan bir araştırma, kadınların yüzde 59'unun şiddet kurbanı olduğunu ortaya koymuştur.¹⁹
- Mor Çatı'nın 1990 ile 1996 yılları arasında 1.259 kadın arasında yürüttüğü bir araştırma, kadınların yüzde 88,2'sinin bir şiddet ortamında yaşadığını ve yüzde 68'inin kocaları tarafından dövüldüğünü göstermiştir.²⁰
- Ankara'da yapılan başka bir kadın araştırmasına göre, kadınların yüzde 64'ü kocalarından, yüzde 12'si ayrıldıkları kocalarından, yüzde 8'i birlikte yaşadığı erkeklerden ve yüzde 2'si de kocalarının ailesinden şiddet görmektedir. Yüzde 60'ı, kocalarının kendilerine tecavüz ettiğini söylemiştir.²¹

¹² Heise, L. Ellsberg, M. & Gottemoeller, M.; 'Ending Violence Against Women' (Kadınlara Yönelik Şiddetin Durdurulması). Population Reports, Series L, No. 11. Baltimore, Johns Hopkins University School of Public Health, Aralık 1999, s.1; Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Cenevre, 2002. World Report on Violence and Health, s.118.

¹³ Bu araştırma, 1999 ile 2003 yılları arasında kadın örgütü KAMER tarafından 1.702 kadının telefonla aranması suretiyle yapılmıştır.

¹⁴ *Türkiye'de Kadın 2001*, Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos 2001, s.112. Kadın Dayanışma Vakfı'nın yaptığı bir araştırmada konuşulan kadınların yüzde 15,6'sı sık sık şiddete maruz kaldıklarını bildirirken, yüzde 46,8'i zaman zaman kocalarının "hafif" şiddetine maruz kaldıklarını, yüzde 34,6'sı ise kocalarının "orta sertlikte" şiddet kullandığını söylemiştir.

¹⁵ *Türkiye'de Kadın 2001*, Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos 2001, s.113.

¹⁶ Kadına Yönelik Şiddet ve Hekimlik Sempozyumu, Ankara Tabip Odası, 16-17 Kasım 2002.

¹⁷ Ü. Sayın, N. Ziyalar, & İ. Kahya, "Sexual behaviour in educated Turkish women" (Eğitilmiş Türk kadınlarında cinsel davranış), *Konferans Tebliğleri*, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, Eylül 2003.

¹⁸ C. Bütün, S. Sözen & M. Tok, "Evaluation of violence against women resulting in death" (Ölümlerle sonuçlanan kadınlara yönelik şiddetin değerlendirilmesi), *Konferans Tebliğleri*, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, Eylül 2003.

¹⁹ N. Ergin & N. Bilgel, "Bursa İl Merkezinde Kadınlara Yönelik Şiddetle İlgili Durum Saptaması Araştırması", Uludağ Üniversitesi Ebelik Bölümü öğrencilerinin Bursa'daki araştırması, *Hemşire Dergisi*, Türk Hemşireler Derneği, 2001, (51): 1-2, s.10.

²⁰ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, *Geleceğim Elimde*, İstanbul, 1997, s. 34-35.

²¹ Antalya Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi'nin şiddete maruz kalan 190 kadınla yaptığı bir araştırma. 1995.

- Güneydoğu bölgesinde 599 kadın üzerinde yapılan bir araştırma, yüzde 51'inin evlilik içi tecavüze ve yüzde 57'sinin de fiziksel şiddete maruz kaldığını bulmuştur.²²

Sesini çıkarmak

“Adam bunu tüm toplumun içinde herkesin gözü önünde yapıyor. Kadını böyle ağzından akan kanlarla evinin önünde oturmuş ağlarken görmeye dayanamıyorum. Kocasının onu nasıl dövdüğünü ve taciz ettiğini herkes görüp duyabilir...” “Emine” için destek çağrısı yapılan İzmir’deki bir kadın toplantısında bir komşusu, “Adam kadının ellerinde sigara söndürüyor,” dedi. “Emine” kimsenin gözüne bakmadı. “Beni beğenmiyor... Ne yapacağımı bilemiyorum. Giyim tarzımı değiştirmeye çalıştım, ama bir yararı olmadı,” dedi. “Kocam daha bakımlı kadınlardan hoşlanıyor... Bazen yeterince ev işi yapmadığımı söylüyor.”

“Emine”nin topluluğunun bu kadar apaçık tacizlere rağmen müdahale edememesi onu sonuçta görünmez kıldı. Ne var ki “Emine” ilk adımı attı. Sesini çıkardı. Artık onun sesinin duyurulması yetkililere kalmış bir şey.²³

Kadınlara yönelik ayrımcılık ve şiddet

Kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılık birbirleriyle çok yakından bağlantılıdır. Nitekim, Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi’nin 19 sayılı Genel Tavsiyesi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, kadınların kendi insan haklarından yararlanmasını ağır şekilde etkileyen bir ayrımcılık biçimi olduğunu belirtmektedir.²⁴ Kadınlara yönelik ayrımcılık

²² *Women and Sexuality in Muslim Societies* (Müslüman toplumlarda kadın ve cinsellik) içinde, P. İlkaracan (Ed.), Kadının İnsan Hakları İçin Kadınlar, İstanbul, 2000 (Türkçe basım, İletişim Y. 2003).

²³ Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, 10 Temmuz 2003.

²⁴ Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet üzerine kapsamlı bir tartışma için bakınız: “It’s In Our Hands: Stop

doğumda başlar. Bazı bölgelerde aileler yeni doğan kızlarını takas eder ve genç kızları küçük yaşta evlenmeye zorlarlar. Eğitim alanında erkek çocuklara oranla daha az kız okula gider ya da yüksek öğrenime devam eder. Yetişkin yaşamında kadınlar evde, çevrelerinde ve iş yerlerinde ayrımcı muameleyle karşılaşılır. Evlerinde ve çevrelerinde karşılaştıkları fiziksel şiddet sonucu travma geçirebilir, ağır yaralanabilir ya da ölebilirler.

Kadınlara yönelik şiddet evrensel olmakla birlikte, bir çok kadın etnik kökeni, sınıfı, kültürü, cinsel kimliği ya da HIV statüsü nedeniyle de hedef seçilmektedir. Türkiye’de şiddet kültürü, hem şiddet kurbanları olarak hem de adalete etkin erişim mekanizmalarından yoksun bırakılmaları itibarıyla kadınları çifte tehlike altına sokmaktadır. Düşük gelirli ailelerden gelenler ya da çatışma veya doğal afetlerden kaçanlarda olduğu gibi şiddete karşı korunmasız gruplardan gelen kadınlar özellikle risk altındadır.

Birleşmiş Milletler Kadın Gelişim Fonu, aile ve topluluk şiddetinin yüksek düzeyleriyle bağlantılı kültürel faktörlerin cinsel çifte standartlar; katı cins rolleri; eğitim olanaklarından yoksun bırakılma; kadının tecrit edilmesi ve destekten yoksun olması; kadın ve çocukların fiziksel “cezalandırılma”sını hoşgören toplum davranışları; ve şiddeti, çatışmayı çözmenin uygun bir aracı olarak kabul etme gibi hususları kapsadığını saptamıştır.²⁵

“Eğitim almamışsanız bu sizin suçunuz değil, hükümetin suçudur.”

Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, Van’da kız öğrencilere hitap ederken, Haziran 2003

Kadınlar açısından eğitim haklarının kısıtlanması, haklarıyla, özellikle de yaşam tarzlarını seçme, şiddete maruz kalmama ve adalete ulaşma gibi haklarıyla ilgili bilgilere erişimlerini de kısıtlamaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu UNICEF’e göre, kadınlar yasada

Violence Against Women” (“Herşey elimizde – kadına yönelik şiddete son”) AI INDEX: ACT 77/003/2004

²⁵ BM Kadın Gelişim Fonu, *Not a Minute More: Ending Violence Against Women* (Daha fazla bekleme: kadınlara yönelik şiddeti durdur), New York, 2003

(http://www.unifem.org/index.php?f_page_pid=207).

eşit eğitim hakkına sahip oldukları halde, Türkiye’de 640.000 kız çocuğu zorunlu eğitim görmemektedir.²⁶ 15 yaş ve üstü nüfustan kadınların yüzde 75’i ve erkeklerin yüzde 93’ü okuma yazma bilmektedir. Kız çocuklara oranla erkek çocukların ilköğretim seviyesinden sonra eğitime devam etme olasılığı daha fazladır.²⁷ Okul kitapları erkeklere liderlik, kadınlara ise ev işi rollerini biçen toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştirmektedir.²⁸ UNICEF’e göre, eğitimdeki cins ayrımcılığının en azından kısmen hükümet sorumludur. Türk hükümeti 2003 yılında UNICEF’in desteğiyle tüm kızların okula gitmesini hedefleyen bir kampanya başlatmıştır.

Türkiye’de kadınlara yönelik şiddet kültürünün kız çocukların eğitimi üzerinde dolaylı sonuçları olmuştur. Tüm öğretmenler meslek hayatlarının başında kırsal kesimde hizmet vermek zorunda olsalar da, kadınlar genellikle köy okullarında öğretmenlik yapmak istememekte, zira bazı durumlarda şiddetten korkmaktadırlar. Bu durum, kırsal kesimdeki çocukları kadın rol modellerinden yoksun bırakmaktadır. Oysa kadın öğretmenlerin eğitimdeki varlığı, kız çocuklarını okula gönderme konusunda aileleri özendirir.

Kız çocuklarının eğitimden yoksun bırakılması, diğer şeylerin yanı sıra bir ekonomik ayrımcılık biçimi de oluşturur. Kız çocuklarının potansiyellerini, politika da dahil olmak üzere tüm istihdam alanlarında gerçekleştirmeleri olasılığı daha düşüktür. Erkekler daha yüksek ücret alır; kadınların ücretleri erkeklerinkinin yüzde 20 ile 50’si arasındadır. Erkekler tüm mülklerin yüzde 92’sine ve gayri safi milli

²⁶ UNICEF, *State of the World’s Children 2004* (Dünya Çocukları Devleti 2004),

(http://www.unicef.org/sowc04/sowc04_chapters.html)

²⁷ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü & UNFPA, *1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*. 1998’de, halen öğrenim gören kadınların erkeklere oranla yüzdesi şöyleydi: 6 ile 15 yaş arasında % 52,6’ya karşılık % 74; 16 ile 20 yaş arasında % 19,6’ya karşılık % 31,6; 21 ile 24 yaş arasında % 8,9’a karşılık % 14,7.

²⁸ N. Üstündağ, *A review of 1-3 grade school books in Türkiye according to human rights and gender equality criteria (Türkiye’deki 1-3. sınıf okul kitaplarının insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği kriterlerine göre incelenmesi)*, Kadının İnsan Hakları İçin Kadınlar, İstanbul, 2001.

hasılanın yaklaşık yüzde 84’üne sahiptir. Kadınlar siyasal yaşamda az temsil edilmektedir. 2002 seçimlerinden sonra seçilen 550 meclis üyesinden yalnızca 24’ü kadındır. Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği’nin (KA-DER) siyasi partilere yönelik, 2004’teki yerel yönetim seçimlerinde kadın adaylar gösterme çağrısı çok az karşılık görmüştür. 2004’te seçilen yerel yönetim temsilcilerinin yalnızca yüzde biri kadındır ve ulusal hükümette yalnızca bir kadın bakanlık konumuna sahiptir. Başka nedenlerin yanı sıra siyasi adaylardan istenen yüksek ücretler de bir çok potansiyel kadın adayı caydırmaktadır.

Şiddetin katkıda bulunabileceği ya da onun sonucu olabilen kadının yoksullaşmasına ek olarak –ki, dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan araştırmalar kadınların şiddet içeren bir ilişkiyi bırakıp bırakmama kararı vermelerinde bunun önemli bir faktör olduğunu göstermektedir– şiddetin sağlık üzerindeki etkileri de korkunç olabilmektedir. Avrupa Konseyi 2002 yılında kabul ettiği bir tavsiye kararında, kadınlara yönelik şiddeti kamusal ve siyasal bir sorun ve 16 ile 44 yaşları arasındaki kadınlar için büyük bir ölüm ve sakat kalma nedeni olarak ilan etmiştir.²⁹ Kadınlar öldürülme, intihara zorlanma ya da yaralanma, depresyon geçirme, kronik ağrı, psikosomatik bozukluklar, doğurganlıkla ilgili sağlık sorunları, istenmeyen hamilelikler, cinsel yoldan bulaşan hastalıklar veya öteki hastalıklar geçirme riski altındadır. Şiddetin etkileri, taciz sona erdikten çok sonra da devam edebilir ve üst üste birikebilir.

Zorla evlendirme

Zorla evlendirme, görücü usulüyle evliliğin aksine, “*her iki tarafın geçerli rızası olmadan yapılan ve zor, zihinsel taciz, duygusal şantaj ve yoğun aile ya da toplum baskısı içerebilen her tür evlilik*” olarak tanımlanmıştır. “*En aşırı vakalarda bu evlilik söz konusu kişiye yönelik*

²⁹ Avrupa Konseyi Tavsiyesi 1582 (2002), Domestic violence against women (Kadınlara yönelik ev içi şiddet). 27 Eylül 2002’de kabul edildi.

fiziksel şiddet, taciz, bu kişinin kaçırılması, alıkoyması ve öldürülmesini de içerebilir.”³⁰

Kadının eğitim ve hizmetlere ulaşmasının ülkenin öteki kısımlarına oranla daha kısıtlı olduğu Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundaki çeşitli kentlerde yapılan bir araştırma, kadınların yüzde 45,7'sine kocalarının seçiminde danışılmadığını ve yüzde 50,8'inin rızaları olmadan evlendirildiğini ortaya koymaktadır. Aynı araştırmada, evli olmayan kadınların ailelerinin evliliklerini ayarlayacağı beklentisi, hiç öğrenim görmemiş ya da ilk öğretimi yarım bırakmış kadınların yüzde 57'sinden, orta ya da daha yüksek öğrenim görmüş kadınların yüzde 9,3'üne kadar sıralanmaktadır.³¹

Erkekler zorla evlendirmeyi, cinsel taciz, tecavüz ve kaçırma sonucu ceza almamak amacıyla kullanmıştır. Hükümet, yeni Ceza Kanunu taslağında, erkeklere kurbanlarıyla evlenerek bu suçların cezasını çekmekten kurtulma ya da az ceza alma olanağı sağlayan maddeyi çıkarmayı düşünmektedir. Kasım 2003 tarihinde bu yasal açığı ortadan kaldırma tartışmasına katılan İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu, yasanın, 2002 yılında 546 ve 2003 yılının ilk dört ayında da 163 erkeğin “evlenme vaadiyle kızkılık bozma” suçundan hüküm giydikten sonra cezalarının indirilmesine olanak sağladığını belirtmiştir.³²

Rızası olmaksızın

Türkiye'nin kuzeyindeki Samsun ilinde hüküm giymiş bir tecavüzcü, tecavüz ettiği 14 yaşındaki kızla evlenmeyi kabul ettikten sonra gözaltından serbest bırakıldı ve yaklaşık yedi senelik hapis cezası ertelendi. Kız mahkemeye,

³⁰ Ain O Salish Kendra and Shirkat Gah, *Information Gathering Exercise on Forced Marriages* (Zorla Evlendirme Hakkında Bilgi Toplama Çalışması), submission by Interights to the Home Office Working Group, UK, Mart 2000.

(<http://www.soas.ac.uk/honourcrimes/FMsubmission.htm>)

³¹ “Exploring the context of women's sexuality in Eastern Turkey” (“Türkiye'nin Doğusunda kadının cinselliği bağlamını keşfetmek”), *Women and Sexuality in Muslim Societies* içinde P. İlkaraçan (Ed.), Kadının İnsan Hakları İçin Kadınlar, İstanbul, 2000, s.237.

³² *Radikal* gazetesi, İstanbul, 9 Kasım 2003. Bu yasa bazen, gençler tarafından ailenin onayını almak amacıyla bir yol olarak da kullanılmaktadır.

tecavüzden sonra çok utandığı için köyünde dolaşamadığını ve kimseyle konuşamadığını söyledi.³³

Yedi yıllık evliliği boyunca dayak yiyen Urfalı bir kadın başka bir kentteki baba evine döndü. Kocasının bir kaç kaburgasını kırmıştı ve tedavi görüyordu. İyileştiği zaman babasının onu kocasına geri götürmeyi planladığını öğrenince, üç çocuğuyla birlikte Fırat nehrinde intihar etti.³⁴

Zorla evlendirme, Türkiye'nin devlet olarak taraf olduğu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi³⁵ ile Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde³⁶ saygın bir yere sahip olan, kadının kendi eşini seçme hakkını ihlal eder. Üstelik bu evliliğin sonuçları ağır olabilir: evlenmeyi reddetme ölüm anlamına gelebilir. Kadınlar şiddete boyun eğmek zorunda kalabilir ve şiddet uygulayan eşlerinden kaçıp ailelerine sığınanların bir çoğu zorla geri döndürülür.

Bazı kentlerde *berdel* uygulaması devam etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi berdel, “başlık parası” ödemekten kaçınmak amacıyla kızların takas –bir ailenin kızının başka bir ailenin (ya da aynı geniş ailenin) oğluyula evlendirilmesi, karşılığında da damadın kız kardeşinin verilmesi- edilmesidir.

Belirtildiğine göre kadınlar “kan davası” için tazminat olarak ve ailenin öldürülen oğlu yerine başka bir aileden biriyle zorla evlendirilmektedir. Bazı durumlarda erkekler, kızın ailesinin ya da [müstakbel] damadın ailesinin bir aşığılaması ya da yanlış hareketi yüzünden oç almak için kızı kaçırmaktadır. Bu durum, kızın artık evlenilecek bir eş olarak “kabul edilebilir” sayılmamasıyla sonuçlanabilir.

³³ Ankara'daki kadın hakları örgütü Uçan Süpürge'nin bülteninde belirtilmiştir, Aralık 2003.

³⁴ Uluslararası Af Örgütü'nün bir kadın hakları aktivistiyle röportajı, Haziran 2003.

³⁵ Madde 16(2).

³⁶ Madde 23(3).

Küçük yaşta evlilik

“Çalışmaya gittiği evde evli bir erkeğin tecavüzüne uğrayan bir kızla ilgili davaya bakıyordum. Hakim adama ‘Seni gidi kerata!’ dedi. Protesto ederek ayağa fırladım, hakim davadan alınmasını talep ettim, ama kızın ağabeyi tekrar yerime oturmamı istedi. ‘Bana, [buna rağmen] onunla evlenmeyi kabul eden yaşlı bir adam var. Dava sürüp giderse fikrini değiştirebilir’ dedi.”
Ankara’da bir avukat³⁷

“Mine” 13 yaşındayken erkek kardeşi tarafından evlenmek üzere satıldı. Ağabeyi çobandı ve “Mine”nin köydeki tek yaşayan akrabasıydı. Üç çocuğu vardı ve “Mine” onun için beslenmesi gereken bir boğaz daha demektir. Pazarlıklar köydeki komşular aracılığıyla yapıldı. “Mine” “rıza” gösterdi ve koluna küçük bir altın bilezik takıldı. Onu satın alan adam ve adamın babası “Mine”ye tecavüz ettiler. Ağabeyi onu İstanbul’da ziyarete geldiğinde “Mine” çok utandığı için tecavüzden söz edemedi, ama evlenmek istemediğini de söyledi. Ağabeyi onun zamanla alışacağını söyledi. Üç ay boyunca evde hapis hayatı yaşadıkten sonra “Mine” fahişe olmak üzere satıldı ve ölüm tehdidi altında bir ay sokaklarda çalışmaya zorlandı. Hiç bir “müşteri” onun kaçmak için yardım isteyen yalvarmalarına kulak asmadı, ama bir kaç cinsel ilişki kurmadan “koruyucu”suna ücreti ödedi. “Mine” daha sonra bir gece kulübünde çalıştı, orada “koruyucu”larının tehditlerine karşın müşterilerden yardım dilenmeyi sürdürdü. En sonunda onun yaşında kızı olan bir adam “Mine”nin cep telefonunu kullanmasına izin verdi. “Mine” bir kuzeniyle buluşma ayarladı ve ailesi polise başvurdu. Onu ilk satın alan adam ve babası hapse atıldı ve 20 farklı kişiye karşı hazırlık soruşturması açıldı.³⁸

³⁷ Uluslararası Af Örgütü’nün röportajı, Ankara, Eylül 2002.

³⁸ Radikal, 29 Haziran 2003.

Türk yasalarına göre yasal evlenme yaşı “17’yi doldurmuş olmak” tır. 18 yaşını tamamlamamış biri ergin değildir ve bu durumda velilerinin izni gerekir. Olağanüstü durumlarda bir erkek ya da kadın, “16 yaşını doldurmuş” olmak kaydıyla hakim onayıyla da evlenebilir.³⁹ Uluslararası insan hakları hukukuna göre 18 yaşın altındakiler çocuk olarak tanımlanır. Zorla ve küçük yaşta evlendirmeler uluslararası hukuk standartları ve Türk hukuku ile çelişir, ama yasalar Türkiye’nin bazı bölgelerinde görmezden gelinir. Hukukta yeri olmayan ve genellikle resmi nikah törenine ek olarak yapılan imam nikahları, çoğunlukla küçük yaştakilerin ve birden fazla kadınla evlenenlerin başvurduğu yasa dışı bir yoldur. Yasal evlilik yapmayan kadınlar 1998 tarihli Ailenin Korunmasına Dair Kanun’un sağladığı korunmadan yararlanamayabilirler. Oysa yasanın amaçlarından biri de küçük yaşta evliliklerin caydırılması olmuştur. Bir çocuğun özgür iradeyle rıza göstermesi düşünülemeyeceğine göre, çocuk yaşta evlilikler tanımı gereği zorla evlendirmeler kapsamına girer.⁴⁰

Kızların zorla evlendirilmesi kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu pekiştirir, hayat tercihlerini azaltır ve onları şiddete karşı zayıf hale getirir. Erken hamilelik, hem annenin hem de çocuğun sağlığında olumsuz etkilere neden olur. Vakaların çok büyük bir kısmında küçük yaşta evliliği kızın ailesi ayarlamaktadır. Ailenin geliri ve eğitim düzeyi ne kadar düşük olursa, kızın küçük yaşta evliliğe zorlanması olasılığı da o kadar yüksek olur. Kızlara eğitim olanağının sağlanması, erken evliliği sona erdirmenin etkili yollarından biridir.

“Babam okula gitmemi istemedi, bu yüzden beni okuldan erkenden (üç yıldan sonra) aldılar... Çalıştığım yerde bir müdür beni teşvik etti, ben de 14 yaşında ilkokul

³⁹ Türk Medeni Kanunu’nun 124 ve 126. maddeleri.

⁴⁰ Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi şöyle demektedir: “kızların nişanlandırılması ya da aile üyelerinin onlar adına nişanı ayarlamaları... yalnızca Sözleşmeyi’yi ihlal etmekle kalmaz, bir kadının partnerini özgürce seçme hakkını da ihlal eder” (Genel Tavsiyeler 21, para. 38)

diploması almak için okula geri döndüm. O müdür benim için o kadar önemli bir insandı ki; bu müdür... bana yardım etmek için kitaplar verdi... Ben doktor olmak istiyordum, ama bunun yerine 16 yaşında evlendim. Kocam beni dövuince evi terk ettim ve ana babamın evine gittim. O gece babam kocamın eve gittiğini görmüş. Bana, kocamdan önce eve gidip ona akşam yemeği hazırlamamı söyledi. Ben reddettim, o zaman da babam bana çok sinirlendi. Babam kocamın beni dövdüğünü bilmiyordu gerçi, ama bilseydi de fark etmezdi, çünkü babam da annemi dövyordu... Ama kocam babama karşı saygılı olduğu için durum bu olaydan sonra biraz daha düzeldi. Kızımın okula gitmesini ve okumasını istiyorum.”⁴¹

Zorla fahişelik

Yoksul aileler için kızlarının üzerinden –koca adayının ödeyeceği “başlık parası” sayesinde-para kazanmanın çekiciliği hayli yüksektir. Bazı durumlarda ise, fahişelik başka bir gelir aracı haline gelir; ailelerin çocuklarının elden ele dolaşmasına izin verdiği ya da onları cinsel sömürüden koruyamadığı vakalar bulunmaktadır. Fahişelik yapması için satılma olasılığı yüksek kızlar düşük gelir grubundaki ailelerden gelmektedir, ki bu da kızların ekonomik değerlerine ailelerin sözde “namus”undan daha yüksek bir değer biçildiğini göstermektedir. Bazen de bazı müşteriler oral, anal ya da elle temas yoluyla cinsel tacizde bulunarak çocuğun bekaretini korumaya çalışır. Bu utanç verici uygulama toplumun değer verdiği şey, yani kızlık zarı bozulmadan kaldığı sürece çocuklarının bedenlerinin ihlal edilmesine izin vermektedir.

Kimin utancı?

Belirtildiğine göre, çok sayıda kamu görevlisi, devlet memuru ve ordu mensubu 12 yaşındaki “Zehra” ile cinsel ilişkiye girmek için iki kadına para ödedi. Ocak 2003’te bu iki kadın tutuklandı, bunun ardından da 28 kişi yakalandı

⁴¹ Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, kuzeybatı Türkiye, 10 Temmuz 2003.

ve “12 yaşındaki bir kızın para karşılığında... ırzına geçmek ve şehvet hissi ile alıkoymak, fahişeliğe tahrik ve teşvik, alıkoymak suçuna iştirak”tan haklarında dava açıldı. Sanıklar arasında 18 kamu görevlisi de vardı. Davanın ilk duruşmasında sanıkların akrabaları kalabalık bir grup halinde mahkeme binasını kuşattılar ve yargıca, mahkeme görevlilerine, “Zehra”nın avukatlarına ve yerel insan hakları gruplarından gelen gözlemcilere tehditler yağdırdılar. Mahkeme altı sanığı kefaletle serbest bıraktı. Mayıs 2003’deki başka bir duruşmada geriye kalan sanıklar da tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı. Sanıkların arasında bulunan devlet memurlarına görevlerine geri dönme izni verildi. “Zehra”nın avukatlarının güvenli bir ortam olmamasından dolayı davanın başka bir yere nakledilmesi talebi kabul edilmedi.

Aleni olarak yapılan ilk duruşmada “Zehra”, ona tecavüz etmekle suçlanan erkeklerin gözü önünde ifade vermek zorunda kaldı. Özel olarak, kameraya alınarak ya da bir perde arkasından ifade vermesine olanak tanınmadı. Türkiye’deki çok sayıda baro ve sivil toplum mensuplarının protestolarının ardından, daha sonraki duruşmalar basına ve halka kapalı yapıldı, ama olan olmuştu bir kere. “Zehra”, medyanın bazı kesimi tarafından “utanç davası” olarak adlandırılan davayla ilgili sansasyonel ve şehvet düşkünü yayınlara karşı ya da gazetecilere röportaj verme konusunda korunmadı. Dava Türk kamuoyunu derinden sarstı, bir gazete olayı “insanlık yargılanıyor” başlığıyla verdi.⁴²

Devletin “Zehra”ya karşı koruma görevini yerine getirememesi, bir gazetenin “Zehra”nın Adalet Bakanı’na yazdığı mektubu yayınlamasıyla çarpıcı bir biçimde ortaya çıktı. “Zehra” Bakan’a, “Benim yerimde kızınız olsaydı ne yapardınız?” diye sorduğu mektubunda, yetkililerin kendisine yönelik muamelesinden şikayet ediyor ve faillerin hemen adalet önüne çıkarılmasını talep ediyordu. “Zehra” bu konuda cumhuriyet

⁴² Bakınız *Radikal*’in manşeti, 26 Şubat 2003

savcısına ifade verdi ve “bir kamu görevlisine hakaret etmek ya da küçük düşürmek”ten hakkında dava açılabilceği öne sürüldü. Kamuoyu tepkisinin ardından soruşturma, her hangi bir suçlama getirilmeden kapatıldı.

Avukatlar ve insan hakları savunucuları 12 yaşındaki “Zehra” davasının buzdağının sadece görünen yüzünü temsil ettiğini tahmin etmekte. Türkiye’de yoksul ailelerden gelen sayısız genç kız benzer tuzaklara düşürülmekte, kabul edilemez ölçüde yüksek şiddet ve insan hakları ihlali riskine maruz kalmakta ve ardından da kendilerini ceza yargılaması sistemi, basın ve hükümet tarafından daha da mağdur edilmiş bir halde bulmaktadırlar.

Bir şiddet kültürü

Türkiye, ülkenin güneydoğusunda Türk silahlı kuvvetleriyle silahlı muhalefet grubu Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasında yirmi yıl süren çatışmadan yeni çıktı. Çatışmada 30.000 kişi yaşamını kaybetti ve yaklaşık olarak bir milyon kişi zorla göç ettirildi. Devlet güvenlik güçleri geniş bir alanda mülkleri ve köyleri tahrip etti. Faili meçhul cinayetler ile “kaybetmeler”, sistematik işkence ve ifade özgürlüğüne getirilen ağır kısıtlamalar da dahil olmak üzere binlerce insan hakları ihlali halkı derin bir travma altına soktu. Çatışma toplumları kutuplaştırdı ve parçalara böldü. İnsanların zorla göçettirilmeşi geçinme olanaklarını ortadan kaldırdı, tarım sektörünü erozyona uğrattı ve bölgedeki kalkınmayı durdurdu.

Reform süreci Ağustos 2002’de, gözaltındakilerin avukata ulaşma hakkının iyileştirilmesi, ölüm cezasının kaldırılması ve azınlık dillerinde eğitim ve yayına izin verilmesiyle ivme kazandı. Türkiye’nin batısındaki insanların büyük kısmı çatışmadan daha az ölçüde etkilenmiş olsa da, ifade ve şiddet içermeyen karşı görüş özgürlüğüne tüm ülkede kısıtlamalar getirilmişti. İnsan hakları savunucuları çatışma sırasında

işlenen insan hakları ihlallerinin faillerinin yargı önüne çıkarılmasını talep etmeyi sürdürmektedir. Güneydoğuda kadınlara karşı işlenen suçlar büyük ölçüde cezasız kalmıştır. İnsan hakları ihlalleri, ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar ve devlet güvenlik güçlerinin cezasızlığı aynı şekilde devam etmektedir.⁴³ Devlet güçlerinin ve silahlı muhaliflerin uyguladığı şiddetin normal addedildiği bir bağlamda kadınların aile içi şiddet nedeniyle adalete ulaşması ağır bir kısıtlılık altındaydı ve böyle kalmaya da devam etmektedir.

Kadınlar çatışma sırasında ve sonrasında başkalarıyla kıyaslanmayacak oranda şiddetten etkilenir. Çatışma dönemlerinde ev içi şiddetin düzeyi de artar. Çatışmanın etkileri resmi düşmanlıkların sona ermesinden sonra da uzun süre devam eder. Yurtlarından sürülmüş kadınların hem devlet güvenlik güçlerinin hem de özel kişilerin şiddetine maruz kalma riski daha büyüktür. Zorla göç ettirme, güvensizlik ve tahribatla parçalanmış çatışma-sonrası bir toplumda yaşamının zorluk ve gerilimleri kadınların omuzlarına hep daha fazla yüklenir. Büyük şehir -büyük şehrin anonimliği ve yabancılarla karşı karşıya gelme- korkusu, köyde daha kolay başa çıkılabilecek tutumları sertleştirir. Genç kadınlar daha önce tanınmayan özgürlükleri kendileri için talep eder ve şiddet tehdidi olmadan ailelerine dönmelerini olanaksız kılan ilişkilere girerler. Bu ilişki seçimleri, onların sınırlı seçeneklerini kötüye kullanan erkeklerin uyguladığı şiddet karşısında kendilerini daha da korumasız bırakabilir.

İş bulmak için güneydoğudan ayrılmak zorunda kalanlar ülkenin batı ve güneyindeki şehir merkezlerinde kötü yaşam koşullarıyla yüz yüze gelmektedir. Şehirler, yerlerinden edilmiş ve ekonomik açıdan dezavantajlı milyonlarca göçmenin akınıyla üstlerine binen ek yükleri taşıyabilecek durumda değildir. Bu koşullarda

⁴³ Bakınız, örneğin, Uluslararası Af Örgütü, *Restrictive laws, arbitrary application: the pressure on human rights defenders (Türkiye: Sınırlayıcı yasalar, keyfi uygulama- insan hakları savunucularına yönelik baskı)*, (AI Index: EUR 44/002/2004); *From paper to practice: making change real* (AI Index: EUR 44/001/2004); *Concerns in Europe: Turkey (Avrupa’da Kaygılar: Türkiye)*, (AI Index: EUR 01/016/2003).

kadınlar şiddete daha da hassastır ve şiddete karşı korunmasız kalma olasılıkları daha yüksektir. Yetkililer, ülkenin her yerinde kadınlara yönelik şiddet oranlarını sistematik olarak izlememekte ya da kadınları şiddetten koruyacak altyapının kurulmasını sağlamamaktadır. Sivil toplum örgütleri, özellikle de şehirlerin dışında olanlar, bu işlevleri yerine getirecek yeterli kapasiteye sahip değildir. Şiddete maruz kalan kadınların daha az para kazandıkları, işsiz kalma ve sık sık iş değiştirme olasılığının daha yüksek olduğu tesbit edilmiştir.

Okulda çocukların yüzde 64'ü öğretmenleri ya da okul müdürleri tarafından dövülmektedir⁴⁴. Yakınlardaki bir araştırmaya göre zorunlu askerlik hizmeti sırasında erkeklerin yüzde 40'ından fazlası fiziksel şiddete maruz kalmıştır.⁴⁵ Bulgular göstermektedir ki, işlerinde ateşli silah ve güç kullanan kişilerin partnerlerine ve çocuklarına karşı şiddet kullanma olasılıkları daha fazladır. Uluslararası Af Örgütü'ne verilen bilgiye göre, Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi güvenlik mensuplarının evde şiddete maruz kalan eşleriyle ilgili bir araştırma yayınlamıştır.⁴⁶ Bu araştırmada aşağıdaki anlatım önemli bir örnektir:

“Evlendikten sonra dayaklar başladı. Adli Tıp Kurumu'ndan beş ile yedi gün iş göremez olduğumu belirten üç rapor aldım (bu raporlar ağır fiziksel ya da zihinsel hasar olduğunu göstermektedir) Mahkeme kocama iki ay evin yakınına sokulmama yasağı koydu. Ayrıca silahlarına el konulmasına karar verdi. Ama, [benim kocam polis memurudur] ve emri uygulaması ve silahlara el koyması gereken kişiler de polistir. Yani böyle bir şey olmadı. Kocam beni dövmeğe devam etti... Beni copla döverdi... Bir keresinde karakola

⁴⁴ 26 Nisan 2004 tarihli *Radikal* gazetesi, 280 öğretmen ve 900 ilköğretim öğrencisiyle görüşen Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nin, kız çocukların yüzde 50'sinin, erkek çocukların ise yüzde 75'inin dövüldüğünü tesbit ettiğini haber yaptı.

⁴⁵ Araştırma, Avrupa Birliği'nin desteğiyle Ege Üniversitesi tarafından yürütüldü. İzmir Barosu'nun “İşkencenin önlenmesinde hukukçuların rolü” projesi, Aralık 2003, İzmir

⁴⁶ Uluslararası Af Örgütü'nün yaptığı görüşme, Eylül 2002.

gittim... Bana yardım edemeyeceklerini söylediler. 'Bacım, senin kocan bir başkomiser, biz ne yapabiliriz?' dediler ve beni eve geri gönderdiler... Kocam silahını başıma dayadı ve beni öldüreceğini söyledi.”

Şiddetin hoşgörülmesi

“Tabii ki sana vuracak, bunu hak etmek için kim bilir ne yaptın” (Ağabey)

“Biraz daha dayan, değişecektir.” (Eve kilitlenme üzerine)

“Baban da beni döverdi. Erkeklerle karşı gelme.” (Anne)

Mor Çatı Vakfı, kadınların şiddetten şikayetlerine ailenin tepkileri hakkındaki raporu.⁴⁷ Mor Çatı, birlikte çalıştıkları her üç kadından yalnızca birinin evde katlandı şiddete karşı mücadelede ailesinin desteğini aldı bulgusuna ulaşmıştır

Kadın hakları savunucuları, toplumun kadınlara yönelik şiddete hoşgörüle bakan tutumuyla savaşmak için mücadele vermektedir. Bu tutumlar çoğunlukla yargıçlar, kıdemli kamu görevlileri ve toplumda kamuoyu yaratan önemli liderler tarafından da paylaşılmaktadır. Yasalarda yapılan reformların ayrımcı muameleye getirilen yasal izni kaldırmasından sonra bile kadınlara bazı davranış kalıplarına uymaya zorlayan tutumlar kadınların yaşam tercihlerini sınırlamaktadır.

İnsan haklarını desteklediğine inanılan kesimler içinde bile kadın haklarını güçlendirmek için etkili adımlar atma konusunda isteksizlik olabilmektedir. Haziran 2003'te İzmir Barosu'nun tamamen erkeklerden oluşan Yönetim Kurulu, belirtildiğine göre böyle bir merkeze ihtiyaç olmadığı gerekçesiyle Baro'nun kendi Kadın Hakları Merkezi'ni kapattı.⁴⁸ Merkezdeki kadın avukatlar çığır açacak bir çalışma başlatmışlardı. Kadınlara yönelik şiddet konusunda polis memurlarına eğitim vermişler,

⁴⁷ *Evdeki terör*, Mor Çatı Vakfı, İstanbul, 1995.

⁴⁸ Uluslararası Af Örgütü'nün Kadın Hakları Merkezi'nde avukatlarla yaptığı görüşme, 17 Haziran 2003.

ayrıca polis ve yargı temsilcileriyle olumlu bir ilişki kurma yönünde yol almışlardı.

Ceza Kanunu'nda kurbanlarıyla evlenen tecavüzcülerin cezalarında indirime gidilmesi uygulamasını sona erdiren yasa değişikliği teklifine karşı toplumun en yüksek düzeylerinde muhalefet vardır. Adalet Bakanlığı Ceza Kanunu Alt Komisyonu üyesi olan Ceza Hukuku Profesörü Doğan Soyaslan'ın, "Kimse kız olmayanla evlenmez. Ailesi böyle bir şey başına gelen kızın o kişiyle evlenmesini ister. Aksini söylemek sahtekârlık. 'Kız kardeşimi kaçırın onunla evlenmezse vururum' diyen çok adam var... Ben tecavüz edilen bir kadın olsaydım, tecavüzcüyle evlenirdim. Zaman en iyi ilaçtır. Unutturur," dediği belirtilmiştir.⁴⁹

2000 yılında bir grup erkek üniversite öğrencisinin⁵⁰ yüzde 50'si, gelecekteki eşlerinin bakire olmadığını öğrenmeleri halinde onu hemen terk edeceklerini, sokağa atacaklarını, ailesine iade edeceklerini, hatta öldüreceklerini söylemiştir. Üstelik bu görüşler az rastlanan görüşler de değildir.⁵¹

Yasalar değişse bile uygulamalar kadınların seçeneklerini sınırlamaya devam etmektedir. Zorla "bekaret kontrolü" yapılmasını yasaklayan bir yasanın kabul edilmesinden sonra, bir İstanbul hastanesinde yapılan bir araştırmada, 208 kadının "sosyal nedenler"le "gönüllü olarak" bekaret kontrolü yaptırdığı belirlenmiştir.⁵²

"Evlendiğim gece benden kan gelmedi. Çarşafın üzerinde kan olsun diye kocam parmağını kesti. Ertesi sabah kızlık zarımı

⁴⁹ *Radikal*, 23 Ekim 2003.

⁵⁰ Konya'da 350 lisans öğrencisiyle yapılan araştırma.

⁵¹ Ankara'da üniversite öğrencilerinin yaptığı bir araştırmaya göre, erkek öğrencilerin yüzde 40 ile 50'si, kadın öğrencilerin ise yüzde 18 ile 36'sı, kadınların evlendikleri zaman bakire olması gerektiğini düşünüyor. Araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Antropoloji Bölümü tarafından yapılmıştır. (İlbar, 2002).

⁵² N. Alkan, A. Baksu, B. Baksu & N. Göker, "Gynaecological examinations for social and legal reasons in Türkiye: hospital data" (Türkiye'de toplumsal ve yasal nedenlerle yapılan kızlık zarı muayenesi: hastane kaydı), *Croatian Medical Journal*, 2002, 43(3), 338-341. Araştırma 1999 ile 2001 yılları arasında yapılmıştır.

kontrol ettirmek için beni dosdoğru doktora götürdü. Kızlık zarımın bozulmamış olmasına rağmen hala bazen bana, beni lütfetmiş de almış gibi davranıyor. Bugüne kadar bazı kadınlardan kan gelmemesinin doğal bir şey olduğunu hiç bilmiyordum."⁵³

Avukat ve kadın hakları aktivisti Hülya Gülbahar Uluslararası Af Örgütü'ne, "Küçük bir zarı kendi hayatından daha önemli görecektir kadınların da olduğu bir toplumda yaşıyoruz" dedi.⁵⁴

Evdeki şiddetin sonuçları çok geniş bir etki alanına sahiptir. Kadınlar çoğunlukla kendilerine yönelik şiddeti haklı gösteren toplumsal tutumları adeta içselleştirmektedir. Türkiye'de yapılan bir dizi araştırma kadınlar arasındaki özsaygı düzeyinin düşüklüğünü göstermektedir.

- Bir çok kadın erkekte daha az otoriteye sahip olduğuna inanmaktadır: Bir araştırmaya göre, ülkenin bazı bölgelerinde görüşülen kadınların neredeyse yüzde 90'ı erkeğin evin reisi olduğuna inanıyordu.⁵⁵
- Bir çok kadın kendilerini erkeklerden daha az akıllı bulmaktadır: Başka bir araştırmada bir grup köy kadınının yüzde 60'ından fazlası böyle düşünmektedir.⁵⁶

⁵³ Türkiye'de bir insan hakları programına katılan bir kadının anlatımı, İlkaracan & Seral'da alıntılanmıştır, "Sexual pleasure as a women's human right" ("Bir kadının insan hakkı olarak cinsel haz"), *Women and Sexuality in Muslim Societies* içinde, P. İlkaracan (Ed.), Kadının İnsan Hakları İçin Kadınlar, İstanbul, 2000.

⁵⁴ Uluslararası Af Örgütü'nün yaptığı görüşme, İstanbul, Haziran 2003.

⁵⁵ 21 ilde 18 yaş üstü 1.836 kişiye, evde kimin sözünün geçtiği soruldu: yüzde 66,8'i erkeğin; yüzde 27,4'ü kadının ve erkeğin; yüzde 5,6'sı kadının sözü cevabını verdi. E & G Araştırma Şirketi aynı araştırmayı 102 dış mahalle ve köyde yaptı. Fakat sonuçlar arasında büyük bir bölgesel fark vardı. Karadeniz bölgesinde görüşülenlerin yüzde 87,8'i erkeğin evin reisi olduğuna inanıyordu; bu oran Ege bölgesinde yüzde 37,2 idi. *Radikal*, 11 Eylül 2002.

⁵⁶ Doksanlarda Kadınlar. Devlet İstatistik Enstitüsü, 1996. Yaşları 15 ile 49 arasında değişen şehirli kadınların ortalama yüzde 36,5'u ve kırsal kesimden kadınların yüzde 62,6'sı bu inanca sahiptir.

- Hatta fiziksel “ceza”yı hak ettiklerine bile inanmaktadırlar: bir araştırmaya göre kırsal kesimde yüzde 70’den fazladır.⁵⁷

Bazı vakalarda erkek akrabalarını sorumluluk ve yasal yaptırımlardan kurtarmak için kadınların kendi “ceza”larını kendilerinin verdiği –örneğin kendilerini öldürerek- bildirilmiştir.

Evde şiddete tanık olan ya da bizzat yaşayan çocuklar da risk altındadır. Türkiye’de orta okul öğrencileri arasında yapılan bir araştırmaya göre, çocukların yüzde 30’u evde fiziksel şiddet ortamı olduğunu, yüzde 22’si ise aile mensuplarının saldırısına uğradığını belirtmiştir. Bu çocukların depresyon semptomları yaşama, intiharla ilgili düşüncelere kapılma ve kendine zarar verme olasılıkları diğer akranlarına oranla daha yüksektir.⁵⁸

‘Kimsenin namusu olmayacağız’

“Burada namusu neyin kirlettiği konusunda bir fikir birliği yok. Urfa’da bu, kocanızın önünden yürümeniz olabilir, başka bir yerde bir delikanlıyla konuşmak gibi daha ‘ciddi’ bir şey olması gerekebilir.”

Bir kadın avukat, Urfa⁵⁹

“Evde kadınları dövmenin bahaneleri arasında ‘pencereden uzun süre dışarıya izleme’, ‘yolda karşılaştığı erkek arkadaşına selam verme’, ‘eve gelen sessiz telefonlar’ ve ‘pazarlamacıyla yapılan uzun sohbet’ yer almaktadır.”

Bir kadın hakları aktivisti, Diyarbakır⁶⁰

“Bizi iyi niyetli haçlılar olarak görüyorlar... Bu cinayetlerden birini araştırırken erkek

⁵⁷ Doksanlarda Kadınlar. Devlet İstatistik Enstitüsü, 1996. Belirtildiğine göre, yaşları 15 ile 49 arasında değişen şehirli kadınların ortalama yüzde 38,2’si ve kırsal kesimden kadınların yüzde 71,4’ü bu inanca sahiptir.

⁵⁸ S. Müderrisoğlu & M.F. Yavuz, “Family risk factors and depression as predictors of suicidal ideation in adolescents” (“Ergenlik çağında intihar düşüncesine kapılmanın ön habercisi olarak aile riski faktörleri ve depresyon), *EAFS Konferans Belgeleri*, Bilgi Üniversitesi & Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, Eylül 2003. Araştırmanın örnekleme büyüklüğü 1.364 idi; öğrencilerin ortalama yaşı 16,3’tü.

⁵⁹ Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, Urfa, 10 Haziran 2003.

⁶⁰ Selis kadın örgütü, basın açıklaması, Diyarbakır, Mart 2004

meslektaşlarımdan biri bana, ‘Çok gençsin. Zamanla bu vakaları bir kenara bırakacaksın,’ dedi.

“Töre cinayetleri”ni araştıran bir kadın avukat⁶¹

Ekim 2002’de Elazığ’da 16 yaşındaki bir erkek çocuğu ve 23 yaşındaki ağabeyi, yeni boşanmış olan kız kardeşlerini öldürdüler, çünkü “eve geç gelmiş”ti. Polise verdikleri ifadede, “Namusumuzu temizledik. Pişman değiliz,” dediler.⁶²

13 yaşında evli bir kadın olan “Selda” 28 Aralık 1996 günü Urfa’da bir kadın akrabasıyla sinemaya gitti. Kocasını onu sinemadan sürükleyerek çıkardı, fahişe olmakla suçladı ve kalabalık bir meydana bıçakla boğazını kesti. Adam sadece kısa bir süre hapis yattı.⁶³

Aralık 2004’te Kahramanmaraş’ta Naciye Atmaca’nın yanmış cesedi teşhis edildi. Bildirildiğine göre üç erkek kardeşi ve başka bir erkek aile meclisinin, yani geleneksel olarak ailenin namusunu kirlettiği düşünülen kadınlara verilecek cezayı kararlaştıran aile büyükleri grubunun emriyle onu öldürmüştü. Bu dört kişi yargılanmak üzere tutuklandı.⁶⁴

Telya Zaman, Antalya Kadın Danışma ve Dayanışma Merkezi tarafından toprağa verildi. Telya’nın 16 Mart 2004’te, kocasından ayrıldıktan kısa süre sonra av tüfeğiyle intihar ettiği bildirildi. Cesedi 20 gün boyunca morgta kaldı. Aile, Kadın Merkezi’ne namusla ilgili nedenlerle Telya’nın cenaze törenini kendilerinin yapmayacağını söyledi. Merkez, Telya Zaman gibi kadınlar için sığınak talebini bir kez daha yineledi.⁶⁵

Kadının özgürlüğü çoğunlukla cinselliğini kontrol etmek amacıyla kısıtlanır. Dünyanın çeşitli yerlerinde bir çok farklı çeşitlemeyle varlığını

⁶¹ Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, güney doğu Türkiye, Haziran 2003.

⁶² *Uçan Süpürge Bülteni*, Ankara, Aralık 2002.

⁶³ M. Faraç, *Töre Kıskaçında Kadın*, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1998.

⁶⁴ *Radikal* gazetesi, 26 Ocak 2004

⁶⁵ *Bianet Haber Merkezi*, İstanbul, 6 Nisan 2004.

sürdüren geleneksel sözde “namus” kalıplarına göre kadınların hal ve tavırları ailenin “şerefini lekeleme” konusunda en büyük potansiyeli taşır. Toplum içinde bu kalıpları dayatmak amacıyla ölüm ya da şiddet tehdidi kullanılabilir.

Türkiye’deki “töre cinayetleri”nin sayısını saptama girişimleri bu cinayetlerin gerçek boyutlarını göstermekten uzaktır. Örneğin İnsan Hakları Derneği’nin yıllık raporunda, 2003’te aile üyeleri tarafından öldürülen 77 kadından 40’ının sözde “töre cinayeti”ne kurban gitmiş olduğu tahmin edilmektedir. Aynı zamanda bir çok vakada ölümler bildirilmemekte; cinayetlere intihar süsü verilmekte ve aileler tarafından üstü örtülmekte; ve kadınlar kendilerini öldürmeye zorlanmakta ya da ikna edilmektedir. Yetkililerin kadınların şiddet yoluyla öldürülmelerini ayrıntılı olarak sorgulamadaki alışılmış yetersizlikleri, bu tür suçları izlemek ve kaydetmek için yapılan her türlü girişimi boşa çıkarmaktadır.

Türkçe’de “namus” için kullanılan pek çok kelime vardır. En çok kullanılanlar *namus* ve *şereftir*. Hem erkeğe hem kadına atfedilmesi gereken *namus*, davranışa göre –en önemlisi kadınlarınkine göre– “temiz” ya da “lekeli” olarak değerlendirilir. Kadın akrabalarını öldürenler “namuslarını temizlediklerinden” söz ederler. Bir kadının *namusu* her şeyden önce cinselliğiyle, fiziksel görünüşüyle ve davranışlarıyla tanımlanır. Erkeklerin *namusu* annelerinin, eşlerinin, kızlarının ve kız kardeşlerinin cinsel “saflığı” ile elde ettikleri söylenir. Kamusal alandaki sosyal statü ve görünürlük olarak da algılanan *şerefe* genellikle erkekler sahiptir. Bir erkeğin “namusu”u büyük ölçüde kendisinin ve akrabalarının davranışları tarafından belirlenir.

Türkiye’de kadının cinselliğiyle ilgili bir rapora göre:

“Aile bağlarının çok güçlü ve geniş ailenin birey üzerinde hakim olduğu bir kültürde kadınların evlenmeden önceki saflığı sadece bireysel bir tercih değil, bir aile meselesidir. Bu nedenle kadınların bedenleri ailenin

*kontrolindedir. Kadınların bekareti kişisel bir sorun değil, sosyal bir olgudur.”*⁶⁶

Bu inanç sistemini benimseyen toplumlarda yaşayan kadınlar, cinsel şiddete karşı serbestçe konuşmakta oldukça zorlanırlar. “Özel” konuları mevzu etmelerinden dolayı “utanılacak biri” gibi görülürler ve belki de kendilerine “suçlu” gibi bakılabilir. Tacizle ilgili kanıtlar ne olursa olsun bu töhmet bir biçimde yine kadının üstünde kalır. Atfedilen bu töhmetle aynı fikirde olmayan kişiler bile, kamuoyunun zorlamasıyla kadını “cezalandırma” zorunluluğu hissedebilirler. Böylesi durumlarda diğerlerinin hoşnutsuzluğu,

‘Mezarlık değil sığınak istiyoruz!’ © özel koleksiyon

örneğin “aile namusunu temizlemeyen” bir dükkan sahibinin müşterilerini kaybedebilmesindeki gibi, tüm ailenin geçimini etkileyebilir.

Uygulamada “namus” kavramı, kadınlara yönelik geniş bir yelpazede yer alan şiddet suçlarının haklı gösterilmesi için kullanılacak bir ölçüye indirgenmiştir. Kadınlar sırf tecavüz kurbanı oldukları için evlerine hapsedilmekte, dışlanmakta ve öldürülmektedirler.

Mehmet Hanifi Halitoğulları, Nisan 2004’te 14 yaşındaki kızını boğarak öldürmekten yargılanıyor. İddiaya göre kızı süpermarkete

⁶⁶ D. Cindoğlu, “Virginity tests and artificial virginity in modern Turkish medicine,” (Modern Türk tıbbında bekaret testleri ve yapay bakirelik), s. 215-228, *Women and Sexuality in Muslim Societies* içinde, P. İlkaracan (Ed.), Kadının İnsan Hakları İçin Kadınlar, İstanbul, 2000.

giderken bir erkek tarafından kaçırılmış ve dört gün boyunca evinde alıkonularak tecavüz edilmişti. Polis kızı kurtardı ve adamı tutukladı. Nuran'ın babası polise, kızını geri istemediğini söyledi, ama buna rağmen kız, ailesinin "koruma"sına teslim edildi. Mehmet Hanifi Halitoğulları polise, sanığı öldürmek amacıyla adliye binasına gittiğini, ama polis koruması nedeniyle bunu gerçekleştiremediğini anlattı. Fakat iddiaya göre, daha sonra kızını bir elektrik kablosuyla boğdu ve cesedini ormana sakladı. Nuran babasına onu öldürmemesi için yalvardı, yanlarında olan erkek kardeşi de yalvardı. Belirtildiğine göre Mehmet Hanifi Halitoğulları polise, "çocuklar rahatsız olur diye cesedi Beykoz Zerzavat Köyü'ndeki ağabeyimin evinin yakınına götürmeye karar verdim. İki gece sonra ağabeyim Mirza Mehmet ve 5 kişi ile cesedi Beykoz'daki ormanlık alana gömdük. Sonra da Avcılar Karakolu'na gidip kızımın kaybolduğunu söyledim," dedi.⁶⁷ Bir akrabası gazetecilere, "Babası Nuran'ın tecavüz eden kişiyle evlenmesini istiyordu. Ama Nuran bunu kabul etmedi," diye anlattı.

Kadınlar kendi kocalarını kendileri seçerse; erkeklere karşılık verirse; evlilik dışı ilişki kurduklarından kuşku duyulursa; sinemaya giderlerse; ya da radyoda şarkı isteğinde bulunurlarsa da aynı muameleyle karşılaşılır. "Namus cinayetleri"nin namuslu olmakla en ufak bir ilişkisi yoktur. Bunlar sadece, kadınlara karşı zaten var olan adaletsizliği daha da arttıran şiddet fiilleridir.

Taşlayarak öldürme

Kasım 2002'de Şemse Allak kurduğu bir ilişki nedeniyle "ceza" olarak taşlanınca ağır yaralandı. Evli ve çocuk sahibi komşusu Hilal de oğlunun gözü önünde taşlandıktan sonra öldü. Şemse, sekiz ay komada kaldıktan sonra 7 Haziran 2003'de hayatını kaybetti. Doğmamış bebeği, taşlandıktan sonra yalnızca altı hafta yaşayabildi. Kadın örgütü KA-MER hastanede Şemse ile ilgilendi ve masraflarını

karşıladi. Şemse'nin ailesi cesedi morgtan teslim almadı. Onların yerine Diyarbakır'dan kadın grupları Şemse'yi toprağa verdi. 2003'te savcılık, biri kaçak beş zanlı hakkında dava açtı. İki zanlı kefaletle serbest bırakıldı. Bilindiği kadarıyla cinayet emrini verdiği iddia edilen aile meclisinden hiç kimse hakkında soruşturma açılmadı.

Mazeret değil telafi olanağı

Ceza yargılaması sisteminin her seviyesinde yetkililer kadınların tecavüz, cinsel taciz ya da aile içi diğer şiddet fiilleriyle ilgili şikayetlerini derhal ya da özenle ele almakta yetersiz kalmaktadır. Polis, kadınların şiddet sonucu ölümleri de dahil olmak üzere aile içi şiddeti önleme ve soruşturma konusunda isteksizdir. Polisin insan hakları ihlalleri konusundaki kendi kötü sicili, ev içi şiddet kurbanlarını polisten yardım istemekten soğutmaktadır. Savcılar ev içi şiddetle ilgili konularda soruşturma açmayı ya da ailesinin ya da topluluğun tehdidi altındaki kadınlarla ilgili koruyucu önlemler almayı reddetmektedir. Polis ve mahkemeler, koruma emirleri de dahil olmak üzere hakkında mahkeme kararı verilmiş erkeklerin bu kararlara uymalarını sağlamamaktadır. Faillere ceza verildiği zaman bile bir çok mahkeme hala kurbanın "ağır tahriki" ya da sudan bahanelerle gereksiz ceza indirimine gitmektedir.

Koruma ve yargılamada yetersizlik

"Bazen polis adamı bir geceliğine gözaltına almak, "bir daha yapma" gibi şeyler söylemek vb gibi şeyler yapıyor, ama resmi bir tarzda değil. Sadece sıra savmak için yapıyorlar. Bırakın bizi aramayı, polis bu tür olayları kayda bile geçmiyor."

Bir baronun Kadın Komisyonu üyesi⁶⁸

⁶⁷ Hürriyet gazetesi, 29 Nisan 2004.

⁶⁸ Uluslararası Af Örgütü'nün yaptığı görüşme, 25 Temmuz 2003.

Kocana ayıp olmuyor mu? Neden böyle yapıyorsun?"

Koruma emri için başvuran bir kadını sorgulayan bir polis memuru⁶⁹

"Bir trafik kazası olsaydı [polis] gidip çok ayrıntılı bir inceleme yapmak zorunda kalırdı, ama aile içi şiddet konusunda böyle yapılmıyor... Rapor almak zor. Acilde nöbetteyseniz gidip bir savcı bulmanız gerekiyor. Bir çok doktorun yükü yeterince ağır; savcı bulmaya gitmezler. Kadından şikayet gelmezse hiç bir şey yapmazlar... Polis barıştırmayı tercih ediyor –polisin bir şey yapması için kadının intihar etmesi gerekiyor."

Bir üniversite hastanesi kliniğinde çalışan doktor⁷⁰

Polis geliyorum diyen trajedinin uyarılarını defalarca görmezden geldikten sonra, Hüseyin Opuz en sonunda 11 Mart 2002'de kayınvalidesi Minteha'yı öldürdü. Karısı Nahide, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. (işkenceyi ve kötü muamele yasağı), 5. (kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı) ve 6. (adil yargılanma ve açık duruşma hakkı) maddelerinin getirdiği yükümlülükleri ihlal ettiği gerekçesiyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurdu. Hüseyin Opuz hakkında 1995 yılında Nahide'yi öldürmekle tehdit ettiği suçlamasıyla dava açılmış, ama delil yetersizliğinden dava düşmüştü. Nahide'yi ve annesini kaçırdığına ilişkin şikayet hakkında da aynı nedenle takipsizlik kararı verildi. 1995'te Minteha, Hüseyin'in onu dövdüğüne dair şikayeti geri aldı. Hüseyin Opuz Nisan 1996'ta Nahide'ye ağır saldırıda bulunduktan ve yaraladıktan sonra tutuklanıp yargı önüne çıkarıldı, ama mahkeme Hüseyin'i kefaletle serbest bıraktıktan sonra Nahide şikayetini geri aldı. Nahide Mart 1998'de üç çocuğuyla birlikte annesinin evine kaçtığı sırada Hüseyin tekrar tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmıştı ve arabasını Nahide'nin üzerine sürerek ağır yaralanmasına neden oldu. Mahkeme, Hüseyin'in

sebebi olduğu hasarların ciddiyetini gösteren tıbbi kanıtları bir kez daha göz ardı etti. Hüseyin gözaltından serbest bırakılınca Nahide bir kez daha şikayetini geri aldı. Ekim 2001'de Hüseyin karısını yedi yerinden bıçakladı. Bu kez mahkum edildi. Cezası yaklaşık 40 Amerikan dolarına eşdeğer para cezasıydı ve bu parayı da taksitler halinde ödemesine izin verildi. Aralık 2001'de Nahide can güvenliğinin olmadığını belirterek boşanma davası açtı. 2002 yılının başında Nahide ve annesi Hüseyin'in evlerine geldiğini ve onları tehdit ettiğini bildirdikleri halde polis hiç bir şey yapmadı.

İnsan Hakları Derneği, 2003 yılının ilk yarısında özellikle doğu ve güney doğuda genç kızların şüpheli intiharları konusunda 25 vaka olduğunu duyurdu. Bu intiharların bir çoğunun aslında cinayet ya da zorla veya ikna yoluyla intihar olduğundan kuşku duyulmasına karşın savcılar ve polis bu tür vakalarda etkin soruşturma yürütmede çoğunlukla yetersiz kalmıştır.

Bir zanlı bir kadının tecavüz ve diğer tacizlerle ilgili şikayetini reddederse savcılar ya da polis çoğunlukla başka soruşturma yapmadan dosyayı kapatmaktadır. Partnerleri ya da öteki akrabaları tarafından öldürülme riski altında olan kadınlara nadiren sığınak sağlanmakta ya da mahkemeden koruma emri çıkartmasında yardımcı olunmaktadır.

Adalet mekanizmalarına erişebilmesi ve şiddetten korunması gereken kadınların önünde sayısız engeller bulunmaktadır. Polis memurları çoğunlukla, görevlerinin kadınları eve dönmeye ve barışmaya ikna etmek olduğuna inanmakta ve kadınların şikayetlerini soruşturmamaktadır. Bir çok kadın, özellikle de kırsal kesimde yaşayanlar, resmi şikayette bulunma olanağına sahip değildir, çünkü yaşadıkları yerlerden uzaklaşmaları yoğun incelemeye, eleştiriye ve bazı durumlarda şiddete maruz kalmalarına neden olmaktadır. Ülkenin Arapça ve Kürtçe konuşulan bölgelerinde yaşayan kadınlar kendilerini Türkçe'de belki iyi ifade edememekte ve polis ya da güvenlik güçlerinin kendilerine daha fazla şiddet uygulayacağından korkabilmektedir.

⁶⁹ Uluslararası Af Örgütü'nün avukatla yaptığı görüşme, 25 Temmuz 2003

⁷⁰ Uluslararası Af Örgütü'nün yaptığı görüşme, 17 Haziran 2003.

Perihan ne zaman karakola gitse polisler gülüyordu: “Gene mi sen geldin?” Perihan’ın uzun bir ev içi şiddet geçmişi vardı ve avukatına, sık sık uyurken dövüldüğünü ve geceliğiyle sokağa fırlamak zorunda kaldığını anlatmıştı. Sonrasında kocası onu beş yerinden bıçakladı. Savcı bu saldırıyı yeterince ciddi buldu ve bir hazırlık soruşturması başlattı. Aynı gün yargıç, kocanın aile evinin yakınına sokulmamasına karar verdi. Perihan üç gün bekledi. Sonunda avukatı Perihan’la birlikte karakola gitti ve polisler, “İşte size bu adamın altı ay boyunca aile evinin yakınına sokulmasını yasaklayan yargıç kararı. Bu kararı öğrendiğinizden ve uygulamaya koyacağınızdan emin olmak için bir kayıt numarası istiyorum. Bu kadının başına bir şey gelirse sorumlusu siz olursunuz,” dedi. Polis harekete geçti: bildirildiğine göre bir gün kocayı evine doğru giderken dövdüler.⁷¹

Kadınlara yönelik ayrımcılık ve kadınlara yönelik şiddet birbiriyle bağlantılıdır. Yetkililer ayrımcı tavırlar sergilediklerinde, kadın haklarını savunmada sınıfta kalırlar ve kadınlara yönelik şiddeti olduğundan daha önemsiz göstererek kadınların karşı karşıya olduğu riskleri artırır. Türkiye’de yapılan araştırmalara göre, polisin tecavüzle ilgili yanlış kanıları, tecavüz kurbanlarıyla çalışan öteki meslek sahiplerinininkinden daha fazladır. Polis memurları genel olarak kadının görünüşünün ve davranışlarının tecavüz edilmeye davetiye çıkarttığına; her kadına tecavüz edilemeyeceğine; bir kadının daha önce cinsel ilişki kurduğu biri tarafından tecavüze uğramasının daha az ciddi bir durum olduğuna; ve seks işçilerinin tecavüz iddialarına kuşkuyla yaklaşılması gerektiğine inanırlar.⁷²

⁷¹ Uluslararası Af Örgütü’nün Perihan’ın avukatıyla yaptığı görüşme, İstanbul, 25 Temmuz 2003.

⁷² Z. Gölge, M. Yavuz & Y. Günay, *Professional attitudes and beliefs concerning rape (Tecavüzle ilgili mesleki tutumlar ve inanışlar)*, Nöropsikiyatri Arşivi (Türkiye), 1999, 36(3), 146-153. Araştırılan öteki gruplar yargıçlar, avukatlar, stajyer avukatlar, psikologlar, psikiyatristler ve adli tıp uzmanlarıydı.

‘Onu siz öldürdünüz, gömen biz olacağız’

Kasım 2003’te 19 yaşındaki erkek kardeşi onu satırla öldürdüğünde Kadriye Demirel 18 yaşındaydı ve altı aylık hamileydi. Kadriye ailesine, kuzeninin ona tecavüz ettiğini söyledikten sonra aile adamı şikayet etti. Fakat Kadriye’nin ifadesi ve kuzeninin tecavüz iddiasını reddetmesi sonucu savcı soruşturma açmayı kabul etmedi. Kadriye’ye sığınması için bir devlet kurumu ya da bir sivil toplum örgütü de göstermedi. İddiaya göre aile meclisi Kadriye’nin ölmesi gerektiğine karar verdi. Cinayetten sonra Kadriye’nin erkek kardeşi tutuklandı. Ailesi erkek kardeşin onu öldürme kararını kendi başına verdiğinde ısrar etmektedir. Kadriye’nin cenazesine yüzlerce kadın katıldı. Kadınlar geleneklere karşı gelerek erkeklerin onu gömmesine izin vermediler ve mezarlıkta dua ettiler.

Bu tür tutumlar, kadınların ev içi şiddet uygulayanlara karşı etkin önlem alınacağı konusunda zaten zayıf olan inançlarını daha da pekiştirmektedir. Üstelik, kötü insan hakları sicilinden dolayı güvenlik güçlerine duyulan yaygın güvensizlik de, devletten ya da devlet kurumlarından koruma ve destek arama konusunda kadınların cesaretini kırmakta ve kadınlara yönelik şiddetin görünmez bir suç haline gelmesine katkıda bulunmaktadır. Türkiye’de yapılan bir araştırmaya göre, görüşülen kadınların yüzde 57’si fiziksel şiddete maruz kalmıştır, ama bu gruptan yalnızca yüzde 1,2’si polise bildirimde bulunmuş ve yüzde 0,2’si suç duyurusunda bulunmuştur.⁷³ Polis tacizleriyle ilgili kayıtlar da, şiddetten dolayı polise bildirilmiş kocaların ve ailelerin güvenliğine ilişkin korkuları artırıyor olabilir.

Bir sivil toplum örgütü başka bir kadın sığınağı daha kurdu. Yedi ay açık kaldıktan sonra sığınaktaki intiharlar nedeniyle kapandılar. Hükümet sığınakta ölen

⁷³ *Women and Sexuality in Muslim Societies*, P. Ilkcaracan (Ed.), Kadının İnsan Hakları İçin Kadınlar, İstanbul, 2000, s. 241.

kadınların sorumluluğunu almak istemedi. Sokakta ölmeleri daha mı iyi olur?”
Mor Çatı Vakfı Çalışanı⁷⁴

Avustralya, Kanada ve ABD’de yapılan araştırmalar, şiddet uygulayan bir partnerden ayrıldığı zaman ya da ayrılma sıralarında hatırı sayılır sayıda kadının öldürüldüğünü göstermektedir. Şiddet ortamını terk eden kadın, azımsanmayacak kısmı ekonomik olmak üzere çok sayıda faktörü dikkate almak zorundadır. Kendilerini ve çocuklarını geçindiren ve geçindiremeyeceklerini, failden uzaktaki şiddetin failin uyguladığı şiddetten daha kötü olup olmayacağını hesaba katmak zorundadır. Kadınlar, devletten ve toplumdan destek gelmemesine rağmen bu tür kararlar verme konusunda oldukça becerikli olabilir. Bu ve başka nedenler yüzünden şiddet uygulayan bir partneri terk etmek bir hamlede yapılan bir hareket değildir, genellikle bir süreç içerir.

‘Her şeye hazırdım ama çocuğuma yaptıklarına değil.’

“Reyhan”ın kocası 13 yıllık evlilikleri boyunca onu dövdü ve cinsel ilişkiye zorladı.

“Kocam bir süredir işsiz olduğu için ben çalışıyordum. Bu yılın başında bir gün eve geldim ve onu [dokuz yaşındaki] kızıma sarkıntılık ederken buldum. Konuşamadım, o kadar korkmuştum. Üç gün sonra kızımı alıp evi terk ettim. Ailesinin bakacağını bildiğim için oğlanları orada bırakmak zorunda kaldım. Babamın evinde kalıyoruz, ama ne yapacağımı bilmiyorum, babam çok hasta ve kızıma bakamaz, bu yüzden çalışamıyorum. İlk duruşma günü geldiğinde o kadar korkmuştum ki bacaklarım titriyordu. Ama yargıç iyi davrandı –gizli celse yapıldı ve yargıç doktor raporu istedi.

“Neden kendi şerefimi iki paralık edeyim? Türk toplumu, onlar bu tür şeylere çok eleştirel yaklaşıyor. Ne olursa olsun acı çeken kadın

⁷⁴ Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, İstanbul, 1 Temmuz 2003.

*oluyor. Ama kendi kendime dedim ki, bunu yapabilen [bir çocuğa sarkıntılık eden] kişi her şeyi yapabilir. Yani cesareti buradan aldım.”*⁷⁵

Türkiye’de kadınlar, kadın sığınakları istiyor. Görüşülen kadınların yüzde 26’sının babaları, yüzde 33’ünün kocaları tarafından dövüldüğü bilgisine ulaşan bir araştırmaya göre, kadınların yüzde 91’i bir sosyal kurum aracılığıyla barınacak bir yer bulmak istediklerini söylemiştir. Bu görevin yerel yönetimlerin ya da hükümetin sorumluluğunda olduğuna da inanmaktadırlar.⁷⁶

Türkiye’deki kadın örgütleri kadın sığınakları istiyor. Mali denetim dışında bu tür merkezlerin devletten bağımsız olarak çalışması gerektiğini ileri sürüyorlar. Kadın gruplarına destek sağlayan, bir haber bülteni çıkaran ve telefonla danışma ve avukatlık hizmetleri veren bağımsız bir kadın örgütü olan Mor Çatı Vakfı, kadın aktivistlerin Türkiye’de karşılaştığı zorluklardan bazılarını Uluslararası Af Örgütü’ne anlattı. Vakfın bir temsilcisi, “Devletin çalıştırdığı kadın sığınaklarının, yanlarında nüfus cüzdanları olmayan kadınları geri çevirdiklerine dair duyular alıyoruz” dedi ve ekledi: “Şiddetin yaşandığı bir evden kaçarken nüfus cüzdanınızı yanınıza almak aklınıza gelir mi?”⁷⁷ Devletin

Mersin’de aile içi şiddet konusunda çalışan avukatlar © UAÖ

⁷⁵ Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, Türkiye, 3 Haziran 2003.

⁷⁶ Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Sosyal ve Kriminolojik Araştırmalar Çalışma Grubu’nun yaptığı araştırma, 26 Mart 2003’de İstanbul’da bir seminerde sunulmuştur.

⁷⁷ Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, İstanbul, 8 Temmuz 2003.

çalıştırdığı kadın sığınakları belirli kategorilere dahil olan kadınları –örneğin fahişeler, sağlık sorunları olan kadınlar ve hamile kadınları- kabul etmemekle eleştirilmektedir.

Açılmış olan kadın sığınakları, mağdurları yeni saldırılardan korumanın dışında, kadınlara yönelik gizli şiddetin boyutlarını ortaya çıkarma konusunda da yardımcı olabilir. Aile içinde olanlar özeldir. Ancak, kadın sığınaklarının varlığı onlar için tehdit edici bir potansiyele sahiptir, çünkü kadın sığınakları, sorunu aleni hale getirir. Bir kadın sokakta ölürse, hükümeti çok sayıda önemli yükümlülükten kurtarmış gibi olur. Ölümü kayıtlara geçmez ya da devlet istatistiklerine dahil edilmez, üstelik ölen kadın artık yetkililerin sığınak bulma yardımına, ya da şiddet uygulayan kişiden korunmaya da ihtiyaç duymaz.

Ne var ki, devletin uluslararası hukuk açısından kadınlara yönelik şiddeti önleme ve kadınları koruma konusunda da yükümlülükleri vardır. Sivil toplum örgütleri, devletin halihazırda çalıştırdığı kadın sığınaklarının ve var olan destek hizmetlerinin acınası azlığına işaret etmektedir: ev içi şiddete maruz kalan kadınları desteklemek için yaklaşık 14 “misafirhane” ve 19 yerel merkez. Bağımsız olarak çalışan iki kadın sığınağı, etkin polis eğitimi kampanyası da dahil olmak üzere şiddetten kaçan kadınlara ve toplum eğitimine çok değerli hizmetler sunmalarına karşın, finansman yokluğundan 1997 ve 1999’da kapanmıştır. Bugün kadın hakları aktivistleri, az sayıda da olsa kadınlara korunma sağlanmasında çok önemli bir role sahiptir. Bir sivil toplum örgütü çalışanı Uluslararası Af Örgütü’ne, “Şiddete maruz kalmış kadınları herkes bize gönderiyor. Herkes. Hükümet, polis, herkes. Bu talebi karşılayabilecek olanaklarımız yok,” demiştir.

‘Töre cinayetleri’ne karşı müşfik tavrı

Dünyanın dört bir yanından gelen bildirimler, şiddete karşı yaptırımların zayıf olduğu ve var olan yaptırımların uygulanmasının etkisiz kaldığı toplumlarda kadınların şiddet riski altında

olmasının daha büyük bir ihtimal olduğunu göstermektedir.⁷⁸

Mor Cati üyesi kadınlar © UAÖ

“Töre” cinayetleri için ilk ömür boyu hapis cezası

Mahkemeler “töre” cinayetlerinin ciddiyetini ve aile büyüklerinin cinayet emri verme sorumluluğunu yansıtan cezalar vermeye başladı. Ailesi onu kendini öldürmeye zorladığında Elife Atlıhan sadece 15 yaşındaydı. Bildirildiğine göre, ilerlemiş hamileliğini artık saklayamaz hale gelince, kuzeninin ona tecavüz ettiğini ailesine anlattı. Kuzen aile meclisi önünde bu suçlamayı reddedince, annesi Elife’ye bir ip verdi ve “namusunu temizleme”sini söyledi. Erkek kardeşine de, Elife’nin işi doğru dürüst yapıp yapmadığını denetlemesi söylendi. Erkek kardeş Elife’yi ağlarken buldu –Elife sandalyenin yeterince yüksek olmadığını ve kendini asamadığını söyledi. Kardeşi, sandalyeyi uygun yüksekliğe ayarlamasında ona yardım etti. Daha sonra geri döndüğünde Elife ölmüştü. 1 Mart 2003 tarihinde anne ve erkek kardeş adam öldürmek suçundan mahkum olarak ömür boyu hapis cezasına çarptırıldılar. Ertesi gün anne cezaevinde intihar etti. Bildirildiğine göre gün boyunca

⁷⁸ Bakınız, Dünya Sağlık Örgütü İnternet sitesi:

www.who.int/violence_injury_prevention/violence/global_campaign/en/ipvfacts.pdf

ağlamış ve kızını intihara zorladığını reddetmişti.

Evlenmek Emine Kızılkurt'u kurtarmadı. "Oğlanlarla gezmek" ile suçlandıktan sonra zorla evlendirildi. Akrabaları Emine'nin gene de ölmesi gerektiğine karar verdiler. Erkek kardeşi 12 Haziran 2002'de onu boğarak öldürdü. Mart 2004'te Şanlıurfa'daki Birinci Ağır Ceza Mahkemesi sanığa taammüden adam öldürmek suçundan ömür boyu hapis cezası verdi. Babası, amcası ve diğer altı erkek akraba da cinayete yardım ve suça fer'an iştirak suçuyla 16 yıl sekiz ay ağır hapis cezasına çarptırıldı. Ömür boyu kamu hizmetlerinden men edildiler. Savunma cezada ağır tahrik indirimi talep etmedi. Dava temyize gitti.

Bu ömür boyu hapis cezaları Türkiye'deki "töre cinayetleri"ne verilen cezalar konusunda bir ilki oluşturmaktadır. Emine Kızılkurt'un katillerine verilen cezalar Yargıtay tarafından onanırsa, bu Türk hukukunda bir dönüm noktası olacaktır. Bu davalar, Türk hukuk sisteminde "töre cinayetleri"ni de öteki cinayetler kadar ciddiyetle ele alma konusundaki çabaları ve atılan olumlu adımları göstermektedir. Bunlar keza, bu tür suçlarla uğraşmanın karmaşıklığını ve ailelerle toplulukların bu tür gereksiz trajediler yaşamamak için alternatif seçeneler araması ihtiyacını da göstermektedir.

Yine de, bazı mahkemelerin reformları uygulamaya başladığı görülmekle birlikte, mahkemelere tanınan takdir yetkisi, ev içi şiddetin faillerine yersiz bir hoşgörüyü izin vermeye devam etmektedir. Bu gibi davalardaki cezalarda, gelenek, görenek ya da namusa yönelik saldırıların "ağır tahrik" olduğunu ve faillerin çoğunlukla genç olan yaşını dikkate almayı sürdüren yargıçlar tarafından, takdir yetkisi kullanılarak hala indirimine gidilmektedir. Aileler bu nedenle, bu tür suçları işlemeleri için çoğunlukla gençleri kullanmaktadır.

Kabul edilemez bir hoşgörü düzeyi

Ocak 2004'te bir erkek, partnerini bıçaklayarak öldürmekten 24 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Resmî olmayan imam nikahıyla evliydi ve üç çocukları vardı. Mahkemeye partnerinin başka bir adamla çekilmiş resimlerini sunduktan ve bu resimler "ağır tahrik" kanıtı olarak kabul edildikten sonra, mahkemede "iyi hali" de göz önünde bulundurularak adamın cezası iki yıl altı aya indirildi.⁷⁹

Bir çok vakada yetkililer, ev içi şiddet faillerinin adil yargılanma hakkıyla ilgili uluslararası standartlara uygun bir şekilde yargı önüne çıkarılmasını sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, yetkililerin, şiddete maruz kalmış kadınların yaşadıkları kriminal yaralar karşılığında telafi, rehabilitasyon ve giderim de dahil olmak üzere her tür tazminat haklarına erişme olanaklarını sağlamada yetersiz kaldığından da kaygı duymaktadır.

34 yaşındaki Emine Yaman'ın, Ağustos 1999'da kocası tarafından vurulduğundan beri belden aşağısı tutmaz oldu. Adam, tedbirsizlik ve

Emine Yaman © UAÖ

dikkatsizlik sonucu hayati tehlikeye yol açmak ve ruhsatsız silah bulundurmaktan mahkum oldu ve duruşma öncesi bir kaç ay tutuklu kaldı. "Duruşmadaki iyi hali"nden dolayı indirilen cezası, sadece yaklaşık 250 Amerikan Doları tutarındaki para cezasıydı. Emine Yaman Uluslararası Af Örgütü'ne aşağıdaki öyküyü

⁷⁹ Milliyet gazetesi, 31 Ocak 2004

anlattı. Emine Yaman kocasının başka bir kadınla evlenebilmek için boşanma isteğini kabul etti. Mahkemenin nafaka konusuna karar vermesinden bir ay önce kocası onu sokakta vurdu. Emine hastanede olduğu için duruşmada ifade verememişti. Mahkemenin ona tazminat ödenmesine karar vermesine rağmen bu kararın uygulanması için yetkililer herhangi bir girişimde bulunmadı. Emine hala, durumuyla ilgili ayrıntılı bir tıbbi rapor almayı beklemektedir. “Bu işin takibini yapacak birisi olsaydı her şey ortaya çıkardı, ama bu ülkede adalet mi var?... Kocama karşı dava açmak istiyorum. Bakın bana neler yaptı. İşkence üstüne işkence.” Üç çocuğundan o sırada babasının ailesinde kalan biri, Emine Yaman hastanedeyken öldü. Emine, “Bu acıyı duymamak için her şeyi yapıyorum,” dedi.

Şiddete meydan okuma

Türkiye'nin hemen her yerindeki sayısız kadın hakları grupları ve hükümet-içi ve hükümet-dışı diğer hak örgütleri, son yıllarda merkezi hükümetin eskimiş yasalarda reform yapması yönünde başarılı bir lobi faaliyeti yürüttü. Bütün haklara sahip olmaları için kadınlarla çalışma yapan kadın merkezleri kurdular. Avukatlar “töre cinayetleri”ni önlemek ve sona erdirmek için kampanyalar yaptılar ve yasaların korumasına ihtiyaç duyan kadınların davalarını üstlendiler. Aile şiddeti riski altında olan kadınlara kadın sığınakları da sağladılar.

KAMER üyesi kadınlar, Diyarbakır © UAÖ

Kadınlar yeni çığırlar açıyor

Diyarbakır merkezli kadın örgütü KA-MER, 1997 yılında eğitim görmeleri, ekonomik bağımsızlıklarını artırmaları ve şiddetten kurtulmaları için kadınlara yardım etmek amacıyla çalışmaya başladı. Sorunun boyutlarının farkına varılması ve uzmanlıkları geliştikçe, “töre cinayetleri”ni önlemek üzere yürüttükleri çalışmalar da bu dönemde daha arttı.

‘Dayak hakkı diye bir şey yoktur’

1997’de sekiz kadın avukat, kadının hamile olduğu, dolayısıyla kocasından şiddet göremeyeceği gerekçesiyle boşanma talebini reddeden bir yargıç hakkında suç duyurusunda bulundu. Bunlara ek olarak yargıç mahkemede, “Kadının sırtından sopayı karnından sıpayı eksik etmeyeceksin” atasözünü kullanmıştı. Suç duyurusunun ardından 2000 kadın “Şiddet aileden kaynaklanır” ve “Dayak hakkı diye bir şey yoktur” sloganlarıyla İstanbul sokaklarına çıktı.

Şemse Allak’ın taşlandıktan sonra trajik ölümünün ardından (bakınız sayfa 20) KA-MER benzer bir trajediyi önlemek için bir kampanya düzenledi. Bu çalışmanın önemli özelliklerinden biri, toplumun her kesiminin kadınlara yönelik şiddeti sona erdirmeye konusunda acil öncelik verme ihtiyacına dikkat çekmesidir.

“Şemse Allak’ı kurtaramadık – “Zozan”ı kurtarmak için buradayız”

Bir akrabasının onu telefonla tehdit emesi ve cinsel içerikli sözlü tacizde bulunmasından bu yana “Zozan”ın hayatı tehlikededir. Kocası “Zozan”a, köyde artık başı yukarıda gezemediğini söyledi. Ailesi, “adı çıktığı” için onu öldürmeye karar verdi. 25 yaşında ve 10 çocuk annesi olan “Zozan” evlendiğinde 14 yaşındaydı. Kocasının onun masum olduğuna inanmasına ve ona destek olmak istemesine rağmen, koca “namusunu temizlemediği”nden dolayı aile dışlandı. İnsanlar sokakta gözlerini onlardan kaçırıyordu. Çocuklar okulda alay konusu oldu ve taciz edildi. “Zozan”ın

kocasının üstündeki baskı çok fazlaydı. Kocanın kardeşinin hanımı da iki yıl önce “namus nedeniyle” öldürülmüş; bir akrabası “ağır saldırı”dan ceza aldıktan sonra iki yıl hapis yatıp çıkmıştı. Bir KA-MER temsilcisi Uluslararası Af Örgütü’ne, “Köyde herkes onun ölmesini istiyor. Kocasının ağzından söz çıktığı anda ‘Zozan’ ölecek,” dedi.

KA-MER daha önce benzeri görülmemiş bir adım atarak “Zozan”ın durumunu görüşmek üzere bir toplantı düzenledi. Bu toplantıya valilik ve il sağlık teşkilatından, Diyarbakır Üniversitesi’nden ve kadın gruplarından temsilciler, ayrıca avukatlar, psikologlar, psikiyatristler ve araştırmacılar katıldı. KA-MER toplantıda, “Biz bu işi tek başımıza yapamayız, herkesin katılımına ihtiyacımız var,” dedi. Toplumun ve hükümetin çeşitli unsurlarının işbirliğiyle “Zozan” ve ailesi başka bir köye yerleştirildi. “Zozan” halen tehdit altında ama can güvenliği riski azaldı.⁸⁰

KA-MER’in başarılı kadın hakları savunuculuğu, başvuru için gelenlerin sayısı ile ölçülebilir. Erkekler bile, çoğunlukla ailelerinin amansız baskısından kurtulmak istiyor. Türkiye’nin bir yöresinde yaşayan ve başka bir yöredeki genç bir akrabasını öldürmeleri emrini alan iki erkek KA-MER’e gelerek, genç kadını öldürmemek için yardım talebinde bulundu.⁸¹

Kadın insan hakları projesi eğitim kursuna katılan kadınlar © UAÖ

⁸⁰ Uluslararası Af Örgütü’nün “Zozan” ve KA-MER temsilcileriyle yaptığı görüşme, Diyarbakır, Haziran ve Temmuz 2003.

⁸¹ Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, Türkiye, 11 Haziran 2003.

Saldırı altındaki avukatlar

“Bir çok erkek meslektaşımız bu davalarda bize destek vermiyor... Buradaki bir çok avukat bize, kadın avukatlar olarak burada uzun süre barınamayacağımızı söyledi. Bu kentte çok sayıda eğitilmiş kadın var, ama bu kadınlar evlerinden çıkmıyorlar.”

Kadın avukat, Türkiye⁸²

Kadın hakları savunucuları ve şikayetçiler olarak gittikçe daha çok kadın yasalara erişim olanağı elde ettikçe, Türkiye’de yapılan kadın hakları kampanyaları da özel olarak gelişti.

Bir avukat Uluslararası Af Örgütü’ne şunları söyledi: “Türkiye’nin küçük bir kasabasından genç bir kadın avukat Kadın Hakları Merkezi’ni aradı. Çok gergindi, çünkü ilk kez mahkemeden bir aile meselesine müdahale için karar çıkartacaktı. Tavsiye almak için bizi aradı. Ona, ‘Kendine güvenli davran yeter. Bu yasayla [1998 tarihli Ailenin Korunmasına Dair Kanun] ilgili her şeyi bildiğini, koruma emri çıkartmak ve bu emrin uygulanmasını sağlamak için hemen harekete geçmelerini beklediğini söyle,’ dedik. Daha sonra avukat bizi tekrar arayarak her şeyin yolunda gittiğini anlattı.”⁸³

Bununla birlikte, aile içi şiddet, kadın haklarını ve tercihlerini korumak için çalışan aktivistlere kadar uzanabilmektedir.

KA-MER’in ve öteki kadın gruplarının “töre cinayetleri”ne karşı mücadele verirken karşılaştığı en büyük zorluklardan biri de toplum içindeki tepkilerdir. Tıpkı şiddete maruz kalan kadınları savunan kadın avukatlar gibi KA-MER üyeleri de tehdit edilmektedir. Kadınların akrabaları onları, ailelerinden uzak durmaları konusunda uyarmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü’ne konuşan kadın avukatların bir çoğu, kendi aileleri ve topluluklarının doğrudan ya da dolaylı olarak

⁸² Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, Diyarbakır, 9 Haziran 2003

⁸³ Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, İstanbul, 25 Temmuz 2003.

işlerine devam etme konusunda heveslerini kırmaya çalıştıklarını söylemektedir.

Bir kadın hakları örgütünde çalışan bir avukat Uluslararası Af Örgütü'ne, karısına işkence yapmaktan yargılanan bir erkeğin telefonda yaptığı tehditleri anlattı. Şubat 2002'de "Aytun"un kocası, onun başka biriyle ilişkisi olduğuna inanmaya başladı. İddiaya göre her gece karısının ellerini başının arkasından bağlıyor, üzerinde sigara söndürüyor, vajinasına zorla çeşitli cisimler sokuyor ve "itiraf" edene kadar, bazen saatlerce bu şekilde bırakıyordu. "Aytun"u dışarıya çıkarıp ona bir tabanca aldı, kullanmasını öğretti ve bir gün var olduğunu iddia ettiği aşığı bulmak için arabayla onu sokaklarda dolaştırdı. "Aytun"un avukatı, "Çok şükür ki silah ruhsatsızdı ve kocası polisi görünce heyecanlandı," dedi. "Yoksa "Aytun" cinayetten hapse girebilirdi." Avukatın elinde "Aytun"un bacaklarında kocasının attığı kaynar suyun neden olduğu yanıkların fotoğrafları vardı. Nisan 2002'de komşular "Aytun"un yardım çığlıklarını duyduktan sonra polise haber verdiler. "Aytun" kocasının eve ya da kendisinin yanına yaklaşmasını yasaklayan bir koruma emri çıkardı. Kocası hakkında "bir aile bireyine kötü muamele" ve "müessir fiil"den dava açıldı, ama savcı duruşma gününe kadar tutuklu kalmasına gerek görmedi. Boşanmalarına karar verildiği zaman koca, karısının avukatını arayarak, "Bu iş henüz bitmedi. Feminist bir avukat olduğun için cezalandırılacaksın. Boşanmamızın sebebi sensin," dedi.⁸⁴

Özgüven kazanmak

Kadın hakları örgütleri kadınlara haklarıyla ilgili bilgi vermekte ve kadınların özgüven kazanmaları ve kendileriyle ilgili olumlu düşüncelere sahip olmaları için eğitim programları düzenlemektedir.

Kadının İnsan Hakları İçin Kadınlar örgütü, Türkiye çapında kadının insan hakları kursları düzenleyenler için bir eğitim programı

yürütmektedir. Kurs düzenleyicileri Uluslararası Af Örgütü'ne, komşuların ve partnerlerin bazen kadınların kursa katılmalarını önlemeye çalıştıklarını anlattı. "Gerçekten de bazı tepkiler alıyoruz. Bir erkek bana, 'Karımı rahat bırak, onu etkilemeye kalkma, onun evde oturması, evde çalışması ve çocuklara bakması gerek,' dedi. Ama yaptığımız işe önem veren ve bunu da söyleyen, karılarına, çocuklarının eğitimine, eğitime ve kitaplara ilgi gösteren kocalar da var ve onlar bu ilgiyi gösteren kadınlarla ilgileniyorlar."

Kadınlar birbirlerine doğru yürüyor

Temmuz 2002'de Adana, Antakya, Ankara, Batman, Bursa, İstanbul ve Mersin'den kadınlar Konya'da buluşmak üzere birbirlerine doğru yürüdüler. Yolculuklarında köyleri, kentleri ve kasabaları ziyaret ettiler. Evlerinden, semtlerinden ya da köylerinden tek başına ayrılamayan kadınlarla tanıştılar. Ulaşılması zor kadınlarla tanışmak için seyahat ettiler. Yaşadıkları şiddeti anlatacak kimsesi olmayan kadınlarla konuştular. Konuştukları her kadın onlara bir eşarp, bir mektup, bir dokuma ya da el işi gibi kendilerini temsil bir şeyler verdi. Konya'ya varırken bütün bu hediyeleri bir araya getirerek bir yorgan yaptılar. "Binlerce kadın sırlarını bize emanet edilmiş mektuplara döktü. Bu güçlü umut ve güvene karşılık vermekten başka bir şey yapamayız." Mektuplardan çeşitli temalar ad verilmeden bir kitapçık şeklinde yayınlandı. Mektuplar, kadınların şiddete maruz kalmamak için nasıl uyum gösterdiklerini anlatmaktadır.

"Kimi yerlerde kaba uygulamalar olmasa da, toplumsal değerlerdeki statükolar bizim üzerimizde aşılması zor bir baskı yaratıyor. Yaşamımızı toplumun beklentileri doğrultusunda şekillendirmek zorunda kalıyoruz. Doğduğumuz andan itibaren cinsiyet rolleri bize benimsetiliyor, toplumsal yaşamda sürekli olarak rol sınavına tabi tutuluyoruz. Duyularımızı gizlemek zorundayız. Yüksek sesle gülmemiz de, "hayır istemiyorum" diye bağırmanız da yasak. Taleplerimizle, sıkıntılarımızla başkalarını

⁸⁴Uluslararası Af Örgütü'nün yaptığı görüşme, 6 Haziran 2003.

rahatsız etmemek, aile içi sorunlarımızı dışarıya belli etmemek, “şuna bak, bir de dir dir ediyor” sözlerini duymamak için halimizden memnunmuş gibi davranmak zorunda kalıyoruz. Ama hafif meşrep görünmemek için de çoşkularımızı gizlemek zorundayız.”⁸⁵

Koruma ve tazmin görevi

Uluslararası insan hakları standartları

Uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve standartları, devletlerin kendi yargı yetkisine tabi bireylerin insan haklarını güvence altına almak için gereken yükümlülükleri tanımlar. Bu sözleşme ve standartlar, kişilerin ulusal, bölgesel ve/veya uluslararası düzeylerde sahip çıkabilecekleri özgürlük ve haklar için güvenceler sağlar. Bir sözleşmeyi onaylayan devletler, bu sözleşmede tanınan hakları geliştirmeyi; bu hakları herkes için güvence altına almayı ve bunları yasalar, stratejiler ve politikalara dönüştürmeyi; sözleşme kapsamındaki hakların ihlal edilmesini önlemeyi; ve hakları ihlal edilen kurbanlara çareler sağlamayı kabul eder.

Geçen onyıllar uluslararası toplumun, genel olarak kadın haklarına ve özel olarak da şiddete maruz kalmama hakkına yönelik ihlalleri inceleme ve bunlara karşı mücadele etme taahhütlerinde önemli gelişmelere tanık oldu. 1948’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilen **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi**,⁸⁶ herkesin hiç bir ayrıma uğramadan insan haklarından yararlanacağını (2. Madde) belirterek, “Yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği her insanın hakkıdır” (3. Madde), ve “Hiç kimseye işkence ve zulüm uygulanamaz, insanlık dışı ya da onur kırıcı biçimde davranılamaz, ceza verilemez” (5. Madde) demiştir. 1966’da kabul edilen **Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar**

Sözleşmesi,⁸⁷ - ki, Türkiye’nin de taraf olduğu bağlayıcı bir sözleşmedir– “Bu Sözleşmeye taraf Devletler, erkekler ve kadınlara bu Sözleşmede yer alan tüm kişisel ve siyasal haklardan yararlanmada eşit haklar sağlamayı taahhüt eder” (3. Madde) hükmünü şart koşmaktadır. Bu haklar arasında yaşama hakkı (6. Madde) ve işkence ve

Yeni kadın merkezini kontrol amaç ile ziyaret etmekte olan KADAV üyeleri © UAÖ

diğer kötü muamelenin kesin olarak yasaklanması da (7. Madde) vardır. Bu yasaklama, devletlerin evde ve topluluk içinde kadınlara yönelik şiddedi önlemek ve cezalandırmak için “gereken özen”i (aşağıda ilgili başlık altındaki kısma bakınız) uygulama yükümlülükleri de dahil olmak üzere, devletlerin Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’ne uymalarını gözlemleyen İnsan Hakları Komitesi tarafından yorumlanmaktadır.⁸⁸

⁸⁵ Kadınlar birbirlerine doğru yürüyor, İstanbul, 2003

⁸⁶ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BMGK res. 217 A(III), 10 Aralık 1948’de kabul edildi.

⁸⁷ Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, BMGK res. 2200 A (XXI) 16 Aralık 1966’da kabul edildi, 23 Mart 1976’da yürürlüğe girdi, 3. Madde.

⁸⁸ İnsan Hakları Komitesi’nin 3. madde hakkındaki 28. Genel Yorum’u ile İHK’nin 2. madde hakkındaki Genel Yorum Taslağı.

İşkence görmeme hakkı, 1984'te kabul edilen ve Türkiye'nin de taraf olduğu **İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı BM Sözleşmesi**'nde de⁸⁹ güvence altına alınmaktadır. Bu Sözleşme, anlamlı bir şekilde işkencenin tanımını yalnızca kamu görevlilerinin fiili olmakla sınırlamamakta, "bir kamu görevlisi ya da resmi sıfatla hareket eden bir başka kişinin izni ya da rızasıyla" (Madde 1(1)) işlenen fiilleri de kapsamaktadır. Bu bakımdan, bu maddede tanımlandığı şekliyle işkencenin tüm unsurları ev içi şiddette görülebilir: ev içi şiddet "maddi ya da manevi ağır acı veya eziyet"e neden olabilir, ve "ceza" gibi bir amaçla ya da "her türlü ayrımcılığa dayalı herhangi bir nedenle" "bilerek" yapılabilir. Devletin bireyler tarafından işlenen işkencenin yasaklanması ilkesini ihlal ettiği durumun bir örneği de, yasanın ceza hükmü getirmedeği evlilik içi tecavüzdür.⁹⁰

1979'da kabul edilen ve Türkiye'nin de taraf olduğu **BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Kadın Hakları Sözleşmesi)**,⁹¹ taraf devletlerin kadınlarla erkekler arasında eşitliği sağlama ve kadınlara yönelik ayrımcılığı yasaklama konusundaki yükümlülüklerini ayrıntıyla ortaya koyar. Taraf devletlerden "*herhangi bir kişi, örgüt ya da kuruluş tarafından kadınlara karşı uygulanan ayrımcılığı ortadan kaldırmak için gereken tüm önlemleri alma*"larını (2. Madde) açık bir ifadeyle talep eder. Devlet ayrımcı uygulamalara ve suistimallere karşı koruma sağlamakta ya da bu tür ihlalleri işleyenleri adalet önüne çıkarmakta ve mağdurlara tazminat sağlamakta yetersiz kalırsa, yasal yükümlülüklerini de ihlal etmiş olur.

⁸⁹ İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı BM Sözleşmesi, BMGK res. 39/46 10 Aralık 1984'de kabul edildi, 26 Haziran 1987'de yürürlüğe girdi.

⁹⁰ Report of the Special Rapporteur on Violence against Women (Kadınlara Yönelik Şiddet Özel Raportörü'nün Raporu, Şubat 1996 (E/Cn.4/1996/53, at 45).

⁹¹ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 18 Aralık 1979'da 34/180 nolu kararla Genel Kurul tarafından kabul edildi, 3 Kasım 1981'de yürürlüğe girdi..

Kadınlara Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 19 sayılı Genel Tavsiyesi (madde 7) 92 şöyle demektedir:

"Genel uluslararası hukukun ya da insan hakları sözleşmelerinin tanıdığı insan hakları ve temel özgürlüklerden kadınların yararlanmalarını zayıflatan ya da etkisizleştiren toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, Sözleşme'nin birinci maddesinin anlamı içinde bir ayrımcılıktır."

Kadın Hakları Sözleşmesi'ni onaylamış olan bir çok devlet sözleşmenin bazı maddelerine çekinceler⁹³ getirerek, iç hukuklarını değiştirme yükümlülüklerini çoğunlukla azaltmıştır. Türkiye, 1986'da Kadın Hakları Sözleşmesi'ne katıldığı zaman, Medeni Kanun'da kadın eşitliğine, hareket ve ikametgah özgürlüğüne, ve evlilik ve aile ilişkileriyle ilgili konularda ayrımcılığa maruz kalmama özgürlüğüne dair maddelere getirdiği çekincelerini 1999'da geri çekti.⁹⁴ Bununla birlikte, kadın ve erkeklere eşit uyrukluk hakları sağlayan ve Türkiye'nin Kadın Hakları Sözleşmesi'ni yorumlamasından ya da uygulamasından doğacak bir uyumsuzluk halinde uluslararası hakemliğe izin veren maddeler üzerindeki çekincelerini kaldırmadı. Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'nin bu çekinceleri de kaldırmasını ısrarla talep etmektedir.

1989'da kabul edilen ve Türkiye'nin de taraf olduğu **BM Çocuk Hakları Sözleşmesi**,⁹⁵ 18 yaşın altındakileri çocuk olarak tanımlamaktadır. Bu sözleşme, devletlerin "*çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkar*

⁹² 19 sayılı Genel Tavsiye, Kadınlara yönelik şiddet (11. Oturum, 1992), Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 84 (1994).

⁹³ Devletin, sözleşmenin bir maddesiyle bağlı olmayacağını ya da yalnızca sınırlı bir kapsamda bağlı olacağını veya bu maddeyle kendi yorumladığı şekilde bağlı olacağını belirten hukuksal bildirimlerdir.

⁹⁴ Kadın Hakları Sözleşmesi, Madde 15(2), 15(4), (16(1) (c), (d), (f) ve (g).

⁹⁵ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, Genel Kurul tarafından 20 Kasım 1989'da, 44/25 nolu kararla kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir.

muameleye, irza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması" (Madde 19(1)) ve çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması (Madde 24) için etkili ve uygun tüm önlemleri almalarını talep etmektedir. Ayrıca taraf devletleri, çocukları her türlü cinsel sömürü ve tacizden (34. Madde), işkence ve diğer kötü muameleden (Madde 37(1)) koruma yükümlülüğü altına da sokmaktadır.

Çocuk Hakları Komitesi, çocuk yaşta ve zorla evlendirmenin hem geleneksel uygulamalara zararlı olduğunu, hem de bir toplumsal cinsiyet ayrımcılığı biçimi olduğunu belirtti.⁹⁶

1993'te Birleşmiş Milletler'in sponsorluğunda Viyana'da toplanan Dünya İnsan Hakları Konferansı, kadınlara yönelik şiddetin acil ve derhal ele alınması gereken bir insan hakları ihlali olduğunu ilan etti.⁹⁷ Aynı yıl içinde **BM Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi**⁹⁸ Genel Kurul tarafından kabul edildi. 1995'te toplanan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edilen **Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu**⁹⁹ ile 2000 yılındaki beş yıllık gözden geçirme toplantısı, Birleşmiş Milletler'in diğer dünya konferanslarındaki sözleşmelerinde daha da artmış olan bu kaygıların altını çizdi.

⁹⁶ Örneğin bakınız, Komite'nin Burkina Faso ile ilgili sonuç gözlemleri: UN Doc. CRC/C/15/Add.19 (1994), para. 8; Orta Afrika Cumhuriyeti, U.N. Doc. CRC/C/15/Add.138 (2000), para. 46; ve Bangladeş, UN. Doc. CRC/C/15/Add.221(2003), para. 61.

⁹⁷ Viyana'daki Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kabul edilen Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı, 25 Haziran 1993, para. 18. Bakınız: [http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.RES.48.104.En?Opendocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.RES.48.104.En?Opendocument).

⁹⁸ BM Kadınlara Yönelik Karşı Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi, UN Doc. A/RES/48/104, 20 Aralık 1993'te Genel Kurul'da kabul edildi.

⁹⁹ Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Raporu, Pekin, 4-15 Eylül 1995, A/CONF.177/20/Rev.1, I. ve II. ekler, Genel Kurul'un 50/42 sayılı kararıyla onaylandı, 50 U.N. GAOR Supp. (No. 49) at 33, U.N. Doc. A/RES/50/49 (1995). Metin için bakınız: <http://ods-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N96/273/01/PDF/N9627301.pdf?OpenElement>.

1998'de benimsenen **Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü**,¹⁰⁰ tecavüz ve öteki ağır cinsel şiddet biçimleri de dahil olmak üzere kadınlara yönelik çeşitli şiddet biçimlerini savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar olarak tanımlamaktadır.¹⁰¹ Buna ek olarak, toplumsal cinsiyete dayalı eziyet de insanlığa karşı işlenen suçlara dahil edilmiştir.¹⁰² Roma Tüzüğü, mahkeme önündeki yargılamalarda kurbanların ve tanıkların katılımı ve korunmasıyla, ve nihai olarak kurbanların zararlarının tazmin edilmesiyle ilgili ileri hükümler içermektedir.

BM Kadınlara yönelik şiddet Özel Raportörü'nün çalışmaları, uluslararası topluluğun tüm dünyada kadınlara yönelik şiddetin nedenleri ve dışa vurumlarıyla ilgili kavrayışını derinleştirmiştir. Buna ek olarak, diğer BM Özel Raportörlerinin yetkilerine giderek artan bir şekilde, görevleri kapsamında bulunan alanlardaki toplumsal cinsiyet boyutlarına ilişkin net sorumluluklar da dahil edilmektedir.

Türkiye Ekim 2002'de, **Kadın Hakları Sözleşmesi Ek İhtiyari Protokolü**'nü onayladı. Bu Protokol Kadın Hakları Sözleşmesi'nde güvence altına alınan hakları ihlal edilen kadınlara, doğrudan uluslararası düzeyde giderim talebinde bulunma yolu sunmaktadır. Özellikle de bu Protokol'ü imzalamak suretiyle Türkiye, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ni (CEDAW), Sözleşme ile koruma altına alınmış haklarının ihlal edildiğini iddia eden birey ve grupların şikayetlerini ele almakla yetkili kılmıştır. Protokol Komite'ye, sistematik taciz bildirimlerini soruşturma izni de vermektedir.

Türk devletinin Protokol'ü onaylaması yoğun bir lobi çalışması sonucu oldu; 2000 yılında çok sayıda kadın grubu ve insan hakları örgütü, Ek İhtiyari Protokol'ün onaylanması için

¹⁰⁰ Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü, 17 Temmuz 1998'de kabul edildi (A/CONF.183/9), 1 Temmuz 2002'de yürürlüğe girdi.

¹⁰¹ Bakınız, Madde 7(1)(g), 8(2)(b) (xxii), 8(2)(c)(vi).

¹⁰² Madde 7(1)(h).

Türkiye’deki bir kampanya dahilinde 6.000 imza topladı. Ocak 2003’te Ek İhtiyari Protokol Meclis’te onaylandı ve ülkedeki Uluslararası Af Örgütü üyeleri, devletin yeni yükümlülükleriyle ilgili bilgi vermek üzere bir dizi seminer gerçekleştirdi.

Kadınlara yönelik şiddetin ve özel şiddet biçimlerinin ortadan kaldırılmasını amaçlayan ve taraf olan devletlere bağlayıcı yükümlülükler getiren bölgesel anlaşmalar ile diğer bölgesel, alt bölgesel ve ikili anlaşmalar da vardır. Türkiye, toplumsal cins eşitliği (Madde 14) ve işkence ve kötü muamelenin yasaklanması (Madde 3) konusunda hükümler içeren **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**’nin tarafıdır.

Avrupa Konseyi, “*taraf devletlerin: a) kurbanların maksimum güvenliği ve korunması; b) ikincil mağdurlaştırmaya engel olacak en uygun destek ve yardım mekanizmalarıyla mağdurlaştırılmış kadının güçlendirilmesi; c) adli süreçler de dahil olmak üzere ceza kanununda ve medeni kanunda düzenlemelerin yapılması; d) kamu bilincinin ve çocuklarla gençlerin eğitiminin yükseltilmesi; e) kadınlara yönelik şiddetle uğraşan meslek sahiplerine özel eğitim verilmesi; ve f) tüm ilgili alanlarda koruma sağlanması temelinde şiddete karşı ulusal politikalar hazırlamaları, geliştirmeleri ve/veya gereken yerlerde politikalarda iyileştirmeler yapmaları*”¹⁰³ tavsiyesinde bulunmuştur.

Türk hukuk sistemi bu yükümlülükleri tanımaktadır. 1991’de Türkiye’nin en yüksek idare mahkemesi olan Danıştay, uluslararası anlaşmaların hiyerarşik olarak Türk yasalarından üstün olduğuna ve kişilerin uluslararası hukuka tabi olduklarına hükmetmiştir.¹⁰⁴

¹⁰³ Şiddete karşı kadınların korunması konusunda Bakanlar Komitesi’nin üye devletlere tavsiyesi, Rec(2002)5, Bakanlar Komitesi tarafından, Bakan Vekillerinin 30 Nisan 2002’deki 794. toplantısında kabul edildi, para. 3.

¹⁰⁴ Danıştay 5. Dairesi, No. 1991/933.

İç yasal mevzuat

“*Aile, insan yaşamından daha kutsal değildir. Bu yasanın amacı aileyi değil, aile içinde şiddete maruz kalanı korumaktır.*”

Konferans belgeleri: Ailenin Korunmasına Dair Kanun, İstanbul, 2002

“*Yedi günlük iş göremez raporu alana kadar bize başvuruda bulunmayı aklına bile getirme.*”

Kocası tarafından dövülen bir kadını temsil eden bir avukata “kovuşturmayaya yer olmadığı” kararını gönderen bir savcı¹⁰⁵

CEDAW’ın etkisiyle ilgili olarak yapılan bir araştırma, bu sözleşmenin dünya genelindeki ülkelerde fırsat eşitliğini güçlendiren, ayrımcılığı yasaklayan ve kadınlara yönelik şiddeti ele alan yasal reformlar üzerindeki etkisine ilişkin açık örnekler vermektedir. Türkiye’de toplumun bir çok düzeyinde ev içi şiddete karşı yasalar çıkartmaya çalışan kadın hareketinin uzun süreli çabaları, CEDAW ile Türk yetkilileri arasında kurulan diyalogla daha da artmıştır.¹⁰⁶

Türkiye’de 1998’de yürürlüğe giren **Ailenin Korunmasına Dair Kanun**, ev içi şiddete karşı ileri bir mevzuattır.¹⁰⁷ Ne var ki, mevzuattaki boşlukların giderilmesi için gene de bazı küçük değişiklikler gerekmektedir ve Uluslararası Af Örgütü’nün temel endişesi, bu yasanın uygun şekilde uygulanmamasına ilişkindir. Yasaya göre bir kadın, onun adına bir aile dostu ya da aile üyesi veya Cumhuriyet Savcısı, şiddete karşı koruma emri çıkartması için sulh hakimine başvurabilir. Hakim başvuruyu aldığı anda derhal koruma tedbirlerine hükmedebilir; bu başvuru, saldırganı yargılamayla ilgili bir talep değil, eşi korumayla ilgili bir taleptir. Şiddet uyguladığı iddia edilen kişinin evden uzaklaşmasını ve, kurbanı yaklaştırmaması, aksi

¹⁰⁵ Uluslararası Af Örgütü’nün yaptığı görüşme, İzmir, Haziran 2002

¹⁰⁶ M. McPhedran, S. Bazilli, M.Erickson, A. Byrnes, *The First CEDAW Impact Study, Final Report (Birinci CEDAW Etki İncelemesi, Son Rapor)*, International Women’s Rights Project and Centre for Feminist Research, York University, 2000.

¹⁰⁷ Yasanın tam metni için Kadının İnsan Hakları İçin Kadınlar’ın websitesi www.wwhr.org’a bakınız.

halde hapis tehlikesiyle karşı karşıya kalacağı gibi emrin öteki zorunluluklarına uymasını gerektirir. Yasa polise, şiddet uyguladığı iddia edilen zanlının silahlarına el koyma hakkı da tanır. Uluslararası Af Örgütü şimdi, yasanın bir tek resmi nikahla evli olan ve kocasıyla aynı çatı altında yaşayan kadınlara koruma sağlamasından kaygı duymaktadır. Kadın hakları aktivisti ve avukat Canan Arın bunun, kocalarından ayrılmış kadınlar, gay ya da lezbiyen ilişkileri olan kişiler ya da resmi olmayan dini törenle yasa dışı evlilik yapmış ikinci eşler gibi diğer ilişki biçimlerine de koruma sağlayacak şekilde değiştirilmesini talep etmektedir. Canan Arın, yasanın “eş” kelimesini kullanmaması gerektiğini, geçerli bağlamda “şiddete maruz kalmış kişi” ve “şiddet uygulayan kişi” terimlerini kullanması gerektiğini ileri sürmektedir.

“ ‘Aile’ kavramı geniş tutulmalıdır. ‘Aynı çatı altında yaşayanlar’ formülasyonu çok önemlidir ama yeterli değildir. Birlikte yaşayanlar, bir zamanlar birlikte yaşamış olanlar, eski eşler, aynı çatı altında yaşamayan ama çocuklarını birlikte büyütenler, hepsi yasanın bu tanımına dahil edilmelidir.”¹⁰⁸

Yasanın etkin bir şekilde uygulanması için, ev içi şiddet faillerinin bu yasanın kendilerine karşı gecikmesiz uygulanacağını ve şiddet mağdurlarına sağlanan koruma önlemlerinin uzun süreli olacağını bilmesi gerekir. Mor Çatı Vakfı, İstanbul’da bile savcılarının genellikle yasa hakkında bilgi sahibi olmaması ya da yasa maddelerini uygulaması karşısında avukatların koruma emri başvurusuna Yasa’nın kopyasını eklemek zorunda kaldıklarını belirtmektedir. Örneğin, Eskişehir’de 1998 ile 2002 yılları arasında bu yasaya göre yapılan 808 başvurunun yüzde 90’ı başarısız kalmıştır.¹⁰⁹

Kadın örgütleri, avukatlar ve aile içi şiddet alanında çalışan kişiler Uluslararası Af Örgütü’ne, yargı sisteminin yasayı uygulamadaki

başarısızlığının, durumu kadınlar için daha tehlikeli hale getirdiğini belirtmektedir. Kadınlar için en tehlikeli ve zor dönemlerden biri de, partnerlerini bırakma cesaretini toplamaya çalıştıkları dönemdir.

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun Ocak 2003’de yürürlüğe girdi. Şu anda kurulma aşamasında olan bu mahkemelerin kadınlar ve çocukların adalete ulaşmalarını güçlendirmesi planlanmaktadır. Bu mahkemeler, aile hukukuyla ilgili konularda karar verme yetkisine sahiptir. Görevleri, çocuklar ve yetişkinler (özellikle, uygulamada kadınlar) için, ailenin mali korunması da dahil olmak üzere koruyucu, eğitsel ve sosyal önlemler almaktır. Bu mahkemeler, nüfusu 100.000’nin üzerinde olan tüm yerlerde kurulacaktır.

Yasaya göre, Türkiye’de herkes için parasız hukuki yardım olanağı mevcuttur. Ne var ki uygulamada yalnızca bazı barolar kadınlara bu tür destek sağlayabilmektedir. İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi kadınlara parasız hukuki yardım sağlamak ve orada çalışan tüm avukatlara zorunlu eğitim kursları vermektedir. Bazı diğer hukuki yardım merkezlerinin de kadın hakları merkezleri vardır.

2001’de yürürlüğe giren yeni **Medeni Kanun**’a göre, şiddet suçlarına maruz kalan tüm mağdurlarda olduğu gibi, evde şiddete maruz kalan kadınlar da maddi kayıp, acı ve ıstıraplarını tazmin etme hakkına sahiptir.¹¹⁰ Değiştirilen Medeni Kanun, aileyi erkeklerle kadınlar arasında eşitliğe dayalı bir ortaklık olarak tanımlar. Eşlerin eşit hakları, 2001 yılında 41. Madde’ye “[aile]... eşler arasında eşitliğe dayanır” ibaresinin eklenmesiyle Anayasa’da da güvence altına alınmıştır. “Karı” ve “koca” terimlerinin yerine “eş” terimi geçmiştir.

¹⁰⁸ Canan Arın (2003), “Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Yeni Medeni Kanuna İlişkin Uygulama Sorunları” içinde, İstanbul Barosu Yayınları: İstanbul

¹⁰⁹ “Beş yıllık bir yasanın uygulanması nasıl haber olabilir?”, Mor Çatı Vakfı Bülteni, 2003.

¹¹⁰ Türk Medeni Kanunu, Madde 174.

Kadın insan hakları projesi eğitim kursuna katılan kadınlar © UAÖ

Son yıllarda yapılan diğer yasal reformlar, eşlerin aile birliğini eşit ortaklar olarak, eşit karar verme yetkisiyle beraberce yöneteceklerini; aile konutu ve evlilikte edinilmiş mallar üzerinde eşit haklara sahip olduklarını belirlemiştir. “Gayri meşru” çocuklar kavramı kaldırılmış ve evlilik dışı doğmuş çocukların velayeti anneye verilmiştir.¹¹¹ 2003 yılında, Türk **Ceza Kanunu**’nda çok sayıda önemli reform taslağı hazırlandığına tanık olundu. Yeni Ceza Kanunu taslağında Ceza Kanunu Alt Komisyonu’nun bir çalışma grubu tarafından önemli ölçüde değişiklikler yapıldı.¹¹² Nisan 2004’de “haksız tahrik”le ilgili maddeye, “namus cinayeti failleri haksız fiil hükmünden yararlanamaz” ifadesini getirdi. Uluslararası Af Örgütü yapılan değişikliğin dilinin, mahkemeler tarafından namus, töre ya da “haksız tahrik” –ki, haksız tahrik, bir kadının öldürülmesinin gerekçesi olarak kullanılan bu kadının herhangi bir seçimi ya da bir kısım davranışı olarak tanımlanır- gerekçesiyle ceza indirimine gidilmesinin hoş görülmeceği hususunda mümkün olan en güçlü işareti vereceğine dair güvenceler talep etmektedir.

Türk Ceza Yasası Kadın Çalışma Grubu, “kadınların insan hakları yeterince

¹¹¹ Kadın hareketinin Türkiye’de kadının yasal konumunu değiştirmek için verdiği mücadele tarihi için Kadının İnsan Hakları İçin Kadınlar, www.wvhr.org sitesini ziyaret ediniz.

¹¹² Kadın gruplarının alternatif rapor ve lobi çalışmalarına ek olarak, Komisyon tarafından atanan bağımsız uzmanlarca da bu değişiklikler desteklenmiştir.

savunulmamıştır” diyerek alternatif bir Ceza Kanunu taslağı hazırladı. Mayıs 2003’te yapılan bir basın açıklamasında Çalışma Grubu sözcüsü, “Yasa taslağı bu haliyle kalırsa, yasa eliyle milyonlarca kadına karşı insan hakları ihlalleri teşvik edilecektir,” dedi.¹¹³

Türkiye Adalet Bakanlığı Ceza Kanunu Alt Komisyonu’nun hazırladığı aşağıdaki değişiklikler, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Güldal Akşit tarafından desteklenmiş ve Adalet Bakanı Cemil Çiçek tarafından da vaat edilmiştir, ama henüz Meclis’in onayından geçmesi gerekmektedir:

- Mağdurlarıyla evlenen tecavüzcülerin cezalarında indirim veya erteleme yapılması ya da bu cezaların silinmesi yürürlükten kaldırılacaktır;
- Evlilik içi tecavüz açıkça bir suç olarak tanınacaktır;
- “Cinsel bütünlüğe ve edep törelerine karşı suçlar” bölümü “cinsel özgürlüklere karşı suçlar” şeklinde değiştirilecektir;
- “Namusuna halel gelmesi” bölümündeki formülasyon “cinsel isteği tatmin etmek için bedensel bütünlüğün ihlal edilmesi” olarak değiştirilecektir;
- Cinsel suçlar “kişilere karşı işlenen suçlar” ile ilgili bölüme alınacaktır;
- “Tecavüz”ün tanımı, artık cop ya da başka bir vasıta ile saldırıya da içerecektir;¹¹⁴

¹¹³ Alternatif Ceza Kanunu taslağı üzerinde çalışan gruplar arasında İzmir ve Diyarbakır Barolarının Kadın Hakları Uygulama Merkezleri ve Kadın Komisyonları, Mor Çatı Vakfı, Kadının İnsan Hakları İçin Kadınlar – Yeni Yollar, Cumhuriyetçi Kadınlar Derneği, İstanbul Valiliği’nin İnsan Hakları Masası ve Kadının Statüsü Kurumu vardır.

¹¹⁴ Uluslararası Af Örgütü, Türk hükümetine yazdığı 15 Ekim 2003 tarihli mektubunda, Alt Komisyon’un Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü’nün özetlediği cinsel şiddet tanımını dikkate almasını tavsiye etti : Madde 7(1)(g) -1: “(1) Fail, ne kadar hafif olursa olsun, cinsel bir organla kurbanın ya da kendi bedeninin herhangi bir bölümüne ya da herhangi bir nesne veya beden bir başka organıyla kurbanın anal ve genital açıklığına dahil ile sonuçlanan davranışta bulunmak suretiyle bir kişinin vücudunu ele geçirmiştir. (2) Saldırı, bu kişiye veya bir başkasına karşı zorla ya da zor kullanma tehdidi veya şiddet, zorlama, gözetim, psikolojik baskı veya yetki suistimali korkusunun yol açacağı baskıyla ya da zor kullanılabilecek bir ortamdan faydalanmak suretiyle ya da gerçekten rıza

- Bir çocuğa tecavüz edilmesi artık çocuğun rıza gösterdiği gerekçesiyle savunulamayacak; bu suçta hiç bir ceza indirimine gidilemeyecektir;
- Yeni suç tanımları arasına: çocuk pornografisi; evlilik içi cinsel taciz; bir çalışanın işvereni tarafından taciz edilmesi; ve hastane, cezaevi ya da özel gözetim altındaki bir yerde bir kişinin cinsel tacize ya da tecavüze uğraması da alınacaktır;
- “Kadın” ve “kız” tanımları ayrımcılık içermeleri itibarıyla kaldırılacaktır;
- Yargıca “utanmazca davranışlar”ı tanımlama izni veren madde daha somut bir tanıma kavuşacak tarzda yeniden yazılacaktır.

Bu değişiklikler onaylanırsa, tecavüz artık “ırza tasaddi” olarak tanımlanmayacağı için yetkililerin bekaret kontrolü yapması için de bir neden kalmayacaktır. Cinsel saldırı şikayetinde bulan bir kimse, ceza kanununda cinsel saldırınının tanımında yapılan değişikliğe uygun olarak ayrıntılı bir cinsel saldırı muayenesinden geçecektir. Türkiye’de zorla bekaret testi yapılmasını suç haline getiren yasa teklifleri, bu rapor hazırladığı sıralarda henüz tartışılmaktaydı.¹¹⁵

gösterebilmesi mümkün olmayan bir kişiye karşı gerçekleştirilmiştir. (Bir kişi doğal, kandırılma ya da yaşla ilgili güçsüzlüğün etkisi altındaysa, gerçek bir rıza gösteremeyeceği de açıktır.)” Madde 7(1)g – 6: “Failler bir veya daha çok kişiye karşı cinsel vasıflı bir suç işlemiş veya bu kişiye ya da kişilere veya bir başkasına karşı zorla ya da zor kullanma tehdidi veya şiddet, zorlama, gözetim, psikolojik baskı veya yetki suistimali korkusunun yol açacağı baskıyla ya da zor kullanılabilir bir ortamdan ya da bu kişinin veya kişilerin rıza göstermemesinden faydalanmak suretiyle bir ya da daha çok kişinin cinsel vasıflı bir fiile katılmasına neden olmuşlardır.” (“Elements of Crimes” / “Suçların Unsurları”; ICC-ASP/1/3)

¹¹⁵ Bakınız, Uluslararası Af Örgütü’nün raporu, *Turkey: End sexual violence against women in custody!* (Türkiye: Kadınlara yönelik gözaltında cinsel şiddete son!) AI Index: EUR 44/006/2003

Devletin yükümlülükleri

Uluslararası hukukun devletlere getirdiği yükümlülükler, sadece kendi görevlilerinin ihlal – bu durumda kadınlara yönelik şiddet fiilleri- suçu işlememelerini sağlamakla sınırlı değildir; devletler özel kişi ve grupların yaptığı bu tür fiilleri önlemek ve cezalandırmak için de etkin adımlar atmak zorundadır. Uluslararası hukuk uyarınca devletler, nerede işlendiğine ve failin kim olduğuna bakmaksızın kadınlara yönelik şiddeti önlemek, yasaklamak ve cezalandırmak için olumlu önlemler almak göreviyle yükümlüdür.

Buna ek olarak, bir hak ihlal edildiği zaman devlet, ihlal edilen hakkı olabildiğince onarmalı ve uygun tazminat sağlamalıdır. Bu durum asıl failleri, ne yargılanıp cezalandırılmaktan, ne de hukuk mahkemelerindeki yargılamalarda sorumlu tutulmaktan kurtarmaz.

Gereken özen

Bir devlet, kadınlara yönelik şiddeti önlemek ve yapıldıktan sonra kovuşturmak ve cezalandırmak için etkin ve gerekli önlemleri almalıdır, aksi halde bizzat devletin kendisi bu ihlalden sorumlu tutulabilir. “Gereken özen” standardı olarak da bilinen bu ilke, bir devletin, haklarının devlet dışı aktörler tarafından ihlal edilmesine karşı bireyleri koruma sorumluluğunu yerine getirmek için üstlenmek zorunda olduğu çabaları tanımlar. BM Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi’ne göre, devletlerin, “kadınlara karşı gerek devlet gerekse özel kişiler tarafından işlenen şiddet fiillerini önlemek, soruşturmak ve ulusal mevzuata uygun olarak cezalandırmak için gereken özeni uygulamaları” gerekir.¹¹⁶ Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi’nin 19 sayılı Genel Tavsiyesi şöyle der:

¹¹⁶ supra. Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi’nin 80. dipnotu, 20 Aralık 1993 tarihli Genel Kurul kararı no 48/104, G.A. res. 48/104, 48 U.N. GAOR Supp. (No. 49) at 217, U.N. Doc. A/48/49 (1993) (http://www.unesco.org/shs/human_rights/wac.htm).

“Genel uluslararası hukuka ve belirli insan hakları sözleşmelerine göre Devletler, hakların ihlal edilmelerini önlemek ya da şiddet fiillerini araştırmak ve cezalandırmak için gereken özeni göstermekte başarısız kalırsa, özel kişilerin fiillerinden ve bunları telafi etmekten de sorumlu olabilir.”¹¹⁷

Kadınlara Yönelik Şiddet Özel Raportörü’ne göre, bunun nedenleri ve sonuçları şunlardır:

“Devletler, kadınların insan haklarını iyileştirmeli ve korumalıdır ve şu şekilde gereken özeni uygulamalıdır:

(a) İster evde, iş yerinde, topluluk veya toplum içinde olsun, isterse gözaltında, silahlı çatışma durumlarında olsun, her türlü KYŞ [kadına yönelik şiddet] fiillerini önlemek, soruşturmak ve cezalandırmak;

(b) kadınları güçlendirmek ve ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak, bütün haklardan ve temel özgürlüklerden tam olarak yararlanmalarını korumak ve geliştirmek için tüm önlemleri almak;

(c) KYŞ’i kınamak, ve bu türden şiddeti sona erdirmeye yükümlülüklerinden kaçınmak için din ya da kültür adına gelenek, görenek ya da uygulamalara başvurmamak;

(d) Bilgilendirme, yasal okuma yazma kampanyaları ve hukuk, yargı ve sağlık personelinin eğitilmesi de dahil olmak üzere şiddetin önlenmesini amaçlayan yasal, eğitsel, toplumsal ve öteki önlemleri geliştirmek ve/veya kullanmaya yönelik çabaları artırmak;”¹¹⁸

Bu alıntıların gösterdiği gibi, ‘gereken özen’ yükümlülükleri sadece şiddete karşı ve şiddeti suç

¹¹⁷ Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, 19 sayılı Genel Tavsiye, Kadınlara yönelik şiddet (11. oturum, 1992), Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.1 at 84 (1994), para. 9.

¹¹⁸ Radhika Coomaraswamy, Kadınlara Yönelik Şiddet Özel Raportörü, Report to the Commission on Human Rights (İnsan Hakları Komisyonu’na Rapor), UN Doc. E/CN.4/2003/75, 6 Ocak 2003, para. 85.

sayan yasalar çıkarmakla sınırlı değildir; bununla birlikte devletin kendi görevlilerini eğitmek ve kadın haklarını korumaya yönelik pratik politikalar ile mekanizmaları kabul etmek gibi geniş kapsamlı önlemler almasını, şiddetin herhangi bir biçimine maruz kalmış bütün kadınların hukuksal mekanizmalara erişebilmelerini ve hukukun onların ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayabilmesini güvence altına almasını da gerektirir.

İşkence olarak tecavüz

Evde ya da toplum içinde kadınlara yönelik şiddet eylemleri işkence sayılır. İşkence niteliği ve ağırlığına büründükleri ve devlet etkin koruma yükümlülüğünü yerine getirmekte yetersiz kaldığı zaman bunlardan devlet sorumludur. Uluslararası insan hakları mahkemeleri ve uluslararası ceza mahkemeleri, tecavüzün neden olduğu acı ve eziyetin işkence tanımına uygun olduğunu onaylamıştır.

Uluslararası insan hakları hukuku uyarınca devlet, kendi aktörlerinin işlediği tecavüz suçundan; yasaklamak, önlemek, cezalandırmak ve tazmin etmek için gereken özenle davranmakta yetersiz kaldığında özel kişilerin işlediği tecavüz suçundan sorumludur.

Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi

Uluslararası topluma tavsiyeler

Uluslararası Af Örgütü’nün Kadınlara Yönelik Şiddete Son kampanyası dünya liderlerini, devletleri, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi de dahil olmak üzere diğer uluslararası ve bölgesel kuruluş ve kişileri aşağıdaki önlemleri almaya çağırır:

- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ni –ki herkes için eşit haklar ve eşit koruma taahhütünde bulunmaktadır– tüm kadınlar için gerçeklik haline getirmeye kamuoyu önünde söz verin;
- Kadınlara yönelik şiddeti sona erdirmek için eylem planları geliştirin ve bunların

uygulanmasını izleyecek mekanizmalar kurun;

- Kadınlara yönelik tüm şiddet eylemlerini kınamayı, yasaklamayı ve önlemeyi, tüm şiddet vakalarını soruşturmayı ve failleri uluslararası adil yargılanma standartlarına uygun olarak adalet önüne çıkarmayı, keza kurbanlara tazminat sağlamayı amaçlayan tüm uluslararası ve bölgesel anlaşmaları, bildiregeleri, kararları ve tavsiyeleri tam olarak ve hızla uygulamaya geçirin;
- Şiddete maruz kalmış kadınlarla çalışan adli personele ve avukatlara eğitim ve bilgi değiş tokuşu sağlayan girişimleri destekleyin ve teşvik edin;
- Hem resmi, hem de sivil toplum örgütleri nezdinde şiddetin önlenmesi ve kadınların korunması için yapılan girişimleri destekleyin ve teşvik edin.

Türk hükümetine tavsiyeler

Kadınlara Yönelik Şiddete Son kampanyası, Türk hükümetini, Türkiye’de kadınlara yönelik şiddeti ortadan kaldırma konusundaki bağlılığını açıkça ve her fırsatta ilan etmeye, kadınlara yönelik her türlü şiddet hareketinin önlenmesi, soruşturulması ve cezalandırılmasında gereken özeni uygulamaya çağırır. Kadınlara Yönelik Şiddete Son kampanyası hükümeti, özellikle aşağıdaki önlemleri almaya çağırır:

- Bu raporun yazıldığı sırada, kadınlara yönelik ayrımcılık içeren çok sayıda maddeyi kaldıran, evlilik içi tecavüz ve iş yerinde cinsel taciz gibi suçları açık olarak tanımlayan ve tecavüzü Roma Tüzüğü’nde belirtilen suç unsurlarına uygun olarak tanımlayan Ceza Kanunu taslağının Meclis’ten geçmesini sağlayın;
- “Sözde ‘töre’ cinayetleri” işlemekle suçlananların cezalarında “töre”, “namus”, “gelenek” ya da “ağır ya da haksız tahrik” veya “haksız fiil” gerekçesiyle indirim yapılmasının kaldırılması da dahil olmak üzere,

kadınlara yönelik şiddet konusunda cezasızlığı kolaylaştıran tüm yasa ve uygulamaları kaldırın;

- Kadınlara yönelik şiddeti önlemek için çalışan bağımsız aktivist grupları, çalışmalarını kısıtlamayarak ve finansman elde etmelerini sağlayarak tanıyın ve destekleyin;
- Türkiye’nin tüm yörelerinde kadınlara yönelik şiddetin niteliğini ve kapsamını sistemli olarak ölçen ayrıntılı veriler toplayın;
- Kadınları şiddetten korumak için çalışan sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde yeterli sayıda uygun kadın sığınağına fon sağlamak suretiyle, kadınlara yönelik şiddeti önlemek için adımlar atın;
- Aile içi şiddetin diğer bağlamlardaki saldırılar kadar ciddiye alınmasını, tecavüz ve kadınlara yönelik diğer şiddet eylemlerinin tüm bağlamlarda suç sayılmasını sağlamak için, Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve yakında değiştirilecek olan Ceza Kanunu gibi kadınları koruyan yasalar çıkartın;
- Kadınların toplum içinde şiddetten korunmalarını sağlamak, ve kadınları korumak ve şiddeti önlemek açıkça yerine getirmeleri gereken yasal bir görev olduğu halde böyle davranmayan kamu görevlilerinin yargı önüne çıkarılmasını sağlamak için yargı mensuplarının ve diğer kamu görevlilerinin zorunlu eğitim almalarını sağlayın;
- Polis ve jandarma memurlarının aile içi şiddet şikayetleri konusunda hemen ve etkin şekilde harekete geçmeleri için zorunlu eğitim almalarını ve aile içi şiddet konusunda etkin şekilde harekete geçmekte yetersiz kalan güvenlik güçleri mensuplarının disiplin cezası almalarını sağlayın;
- Şiddet mağdurlarını ve kadınların insan hakları savunucularını desteklemek ve korumak üzere medeni haklar konusunda öğretim, eğitim ve sistem programları gibi, tüm kadınların şiddet görmeden

yaşamalarını sağlayacak önlemlere fon sağlayın ve destekleyin;

- İster özel kişiler, isterse özel ya da resmi sıfatla hareket eden kamu görevlileri tarafından yapılsın kadınların her tür şiddet şikayetinin, fail olduklarından şüphe duyulan zanlıdan bağımsız bir organ tarafından derhal, tarafsız ve etkin şekilde soruşturulmasını sağlamak için gereken tüm adımları atın. Yeterli ve kabul edilebilir kanıtlar olduğu takdirde zanlılar yargılanmalıdır. Bu tür soruşturmalar ve yargılamalar sırasında şikayette bulunanlar, tanıklar ve risk altında olan diğer kişiler her zaman sindirme ve misillemelerden korunmalıdır;
- Kadınların öldürülmesi emrini veren aile meclisi üyeleri de dahil olmak üzere **tüm** failerin yargı önüne çıkarılmasını sağlamak için tüm cinayetleri, cinayete teşebbüsleri ve intihar gibi görünen ölümleri dikkatle soruşturun;
- Tüm faillere suçun ağırlığına denk düşen cezalar verilmesini sağlayın;
- Şiddete maruz kalmış tüm kadınların telafi de dahil olmak üzere giderim ve tazminat mekanizmalarına erişebilmelerini sağlayın;
- Yeterli şekilde eğitilmiş personelin görev yaptığı acil yardım hatları ile, hastane, temel sağlık merkezleri ve mahkemelerde dağıtılan broşür ve posterler ile web siteleri de dahil olmak üzere, kadınların şiddetten şikayetçi olabilmeleri için yeterli bilgi ve erişim noktaları sağlayın;
- Tüm acil yardım bölümlerinin uygun rahatlık ve hukuk hizmetleriyle bağlantılı olmasını sağlayın;
- Tüm temel sağlık hizmeti çalışanlarına ve avukatlara, enstest de dahil olmak üzere aile içi şiddetle ilgilenme konusunda eğitim verilmesini ve uygun acil mekanizmaların varlığını sağlayın;
- Eğitim, hareket özgürlüğü, mülk, çalışma ve sosyal haklar da dahil olmak üzere ekonomik ve sosyal haklara eşit erişimi

sağlamak suretiyle, kadın eşitliğini yükseltecek ve kadının yoksullaşmasına karşı önlemler alın;

- Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü'nü onaylayın ve her tür koşulda kadınlara yönelik şiddet konusunda cezasızlığı sona erdirmek için ulusal mevzuatı buna uygun hale getirin;
- Kadınlara ve erkeklere şiddet uygulamak için kullanılan silahların çoğalmasını önlemek için yapılan uluslararası çabalara katılın.

Topluluk ve dini yetkililere tavsiyeler

Kadınlara Yönelik Şiddete Son kampanyası:

- Toplulukları, kadınlara yönelik şiddet konusunda bilinç yükseltmek, kadınları korumak üzere topluluk yapılanmaları ve süreçleri oluşturmak, şiddet mağdurlarına yardım etmek ve kadınların insan hakları savunucularının çalışmalarını serbestçe yapmalarını sağlamak suretiyle kadınları destekleyen, şiddete karşı bir ortamın yaratılması için çalışmaya çağırır;
- Yerel yönetimlerin ve topluluk kurumlarının karar mekanizmalarına eşit katılım da dahil olmak üzere, kadınlara topluluğun eşit üyeleri olarak davranılmasını talep eder;
- Dini yapıları, geleneksel ve informel yetkilileri kadınların insan haklarına saygı duymaya, kadınlara yönelik şiddeti özendirilen ya da bu şiddete hoşgörü gösteren her türlü eylemi kınamaya ve bu tür eylemlerden vazgeçmeye çağırır;
- Bütün bireyleri, kadınlarla ilgili olumsuz imajlara karşı çıkmaya, kadınlara ve kızlara yönelik şiddeti besleyen ve ayrımcı tutumları pekiştiren kitle iletişim araçları, reklamlar ve okul müfredatına karşı mücadele etmeye çağırır;
- Toplulukları, kadınlara yönelik şiddete karşı çıkmak için yerel stratejiler geliştirmek ve uygulamak üzere şiddetten en çok etkilenenlerle birlikte çalışmaya çağırır.